

ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ

**Η ΩΡΑΙΑ ΕΛΕΝΗ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ, ΠΡΩΤΗ ΕΛΛΗΝΙΔΑ ΝΕΟΓΝΟΛΟΓΟΣ, ΙΔΡΥΤΡΙΑ
ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ «ΕΚΘΕΤΟΚΟΜΕΙΟΥ» ΚΥΘΗΡΩΝ – ΙΑΤΡΟΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ
ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ**

*Συμβολή στη Δημόδη Μαιευτική και Νεογνολογία κατά τη Μυκηναϊκή Εποχή
(Ε' ΜΕΡΟΣ)*

**Χρίστος Θ. Οικονομόπουλος¹
Αλεξάνδρα Χρ. Οικονομοπούλου²**

VII. ΤΟ ΕΚΘΕΤΟΚΟΜΕΙΟ ΤΗΣ ΝΕΡΑΪΔΟΣΠΗΛΕΑΣ ΚΥΘΗΡΩΝ, Η ΤΕΛΕΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΕΝΥΔΑΤΩΣΗΣ ΤΩΝ ΕΚΘΕΤΩΝ ΝΕΟΓΝΩΝ, Η ΣΩΤΗΡΙΑ ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ «ΝΕΡΟΣΤΑΛΙΔΩΝ» ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΜΑΣΤΟΕΙΔΕΙΣ ΣΤΑΛΑΚΤΙΤΕΣ ΤΟΥ ΣΠΗΛΑΙΟΥ ΗΤΟΙ ΤΑ «ΒΥΖΙΑ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ» Ή «ΒΥΖΙΑ ΤΗΣ ΨΥΧΟΜΑΝΑΣ-ΝΕΡΑΪΔΑΣ»

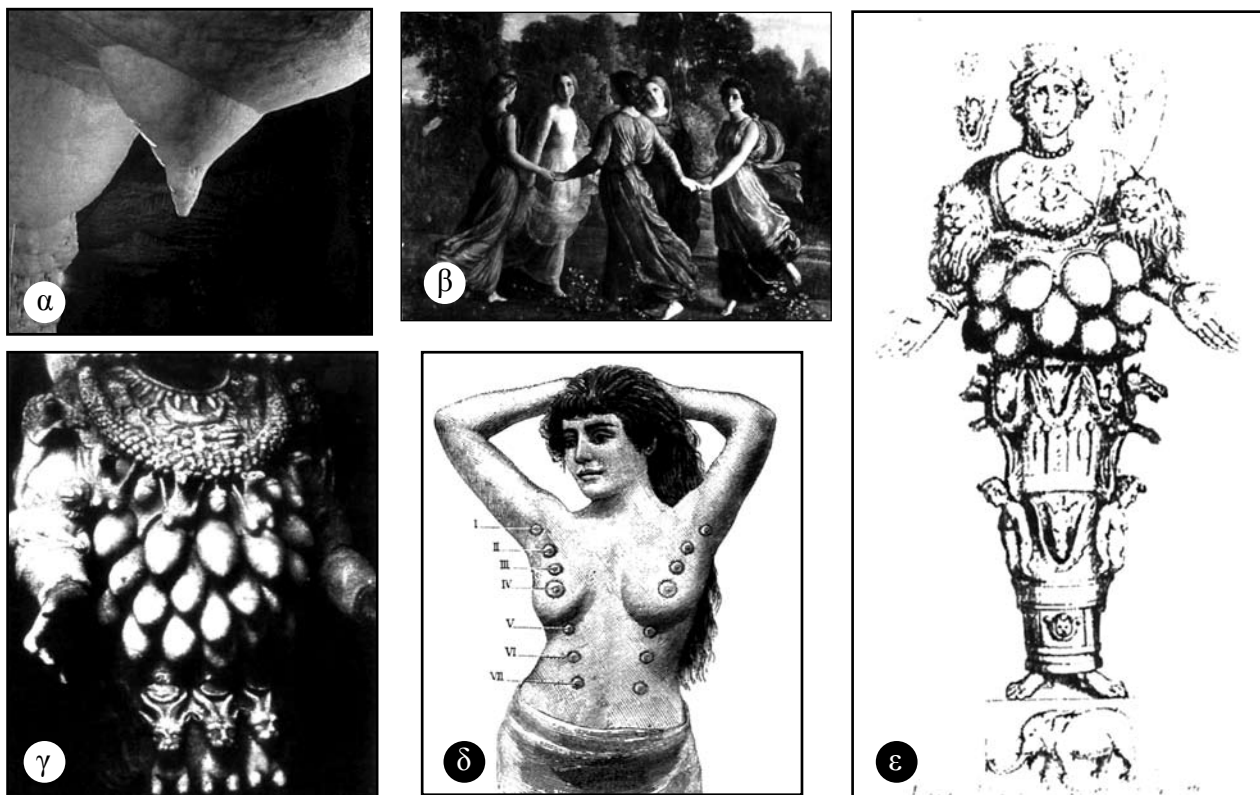
A. Το ύδωρ, το ζωτικό στοιχείο της ζωής του εμβρύου, του νεογνού και του αφυδατωμένου έκθετου νεογνού ή βρέφους

Το ύδωρ, το δροσερό νερό, είναι το υπέρτατο αγαθό που χάρισε ο Δημιουργός στον Κόσμο για να υπάρξει ως πηγή και ως σύμβολο της ζωής. Οι Αρχαίοι Έλληνες λάτρευαν το νερό ανέκαθεν, σαν μια ευλογημένη πηγή δύναμης, καθαρισμού και διαφύλαξης της ζωής^{39,119}. Το νερό βοηθάει στο ξεδίψασμα της «νεροκαΐλας» του αφυδατωμένου, ζαρωμένου, κουρασμένου, ετοιμοθάνατου έκθετου νεογνού και το σώζει από την πλήρη στεγνότητα και στυγνότητα του θανάτου, του Άδη, που τον χαρακτηρίζει ένα και μόνο στοιχείο, η παντελής ξηρασία. Αντιθέτως, η αρχή της ζωής ενυπάρχει στο ύδωρ. Στα αρχικά στάδια της ανάπτυξης του εμβρύου το μεγαλύτερο μέρος του σώματός του αποτελείται από νερό. Έτσι λ.χ. σε ένα έμβρυο τριών μηνών το 95% του βάρους του εμβρύου είναι το ύδωρ. Την 24^η εμβρυϊκή εβδομάδα αποτελεί το 85% του βάρους του σώματος του εμβρύου και κατά τη γέννηση το 78% του βάρους του νεογνού.

B. Η έγκαιρη διάγνωση της αφυδάτωσης στα έκθετα θήλα νεογνά στο «Εκθετοκομείο» Κυθήρων, οι «Νεροσταλίδες» και τα «Βυζιά της Παναγίας» (Μαστοειδείς σταλακτίτες) και οι «πέτρινες θηλές»

Σήμερα γνωρίζουμε ότι για να επιζήσει ένα εγκαταλελειμμένο θήλυ νεογνό, θα πρέπει να διορθωθούν οι ηλεκτρολυτικές διαταραχές και η αφυδάτωση. Ο μηχανισμός με τον οποίο η φυσιολογική σχέση διαταράσσεται σε κάθε έκθετο νεογνό έχει ως αιτία εκτός από τη στέρωση των υγρών και άλλα αίτια, όπως το ψύχος, το stress, τις διαταραχές του αναπνευστικού, του γαστρεντερικού και όλους τους τύπους φλεγμονής, όπως λ.χ. του κεντρικού νευρικού συστήματος π.χ. νεογνικής μηνιγγίτιδας μετά τις τρεις πρώτες ημέρες της ζωής. Τα κλινικά, όμως, σημεία της αφυδάτωσης, από την οποία συχνότερα έπασχαν τα έκθετα θήλα νεογνά στο Σπήλαιο Μυλοποτάμιου κατά τη Μυκηναϊκή εποχή, ήταν αυτά της ισοτονικής αφυδάτωσης, όπως η εισέχουσα πηγή («βαθουλωμένη»), το ξηρό δέρμα και οι βλεννογόνοι, το άσχημο και ζαρωμένο νεογνό, ο λεγόμενος στα Κύθηρα «ζαρέας» και η απώλεια της ελαστικότητας του δέρματος, δηλαδή της σπαργής.

Στον πρώτο και δεύτερο θάλαμο της Νεραΐδουσπηλέας (Αγ. Σοφίας), στην οροφή του Σπηλαίου στο ύψος του ανθρώπου, που υπάρχει μια ομάδα από μαστοειδείς σταλακτίτες, οι αρχαίοι «μαστοί των Νυμφών» που έσταζαν συνεχώς πυκνές σταγόνες που οι γυναίκες στα Κύθηρα τις λένε σήμερα «νεροσταλίδες». Οι σταλακτίτες αυτοί που οι περισσότεροι έχουν το σχήμα μαστού γυναίκας (εικόνα 68), επειδή έσταζαν καθαρό νερό έβαζαν προς ενυδάτωση τα ζαρωμένα και εξασθενημένα έκθετα νεογνά. Η βοηθός της Ωραίας Ελένης «Τρανής Νεραΐδας» κρατώντας το αφυδατωμένο νεογνό έφερε το στοματάκι του σε επαφή με την άκρη «θηλή» του εκάστοτε μαστοειδούς σταλακτίτη. Το «νεροκαμένο» νεογνό ενεργοποιούσε από ένστικτο το αντανάκλαστικό του θηλασμού και θήλαζε την άψυχη θηλή (πέτρινη ρώγα). Το αφυδατωμένο νεογνό με βουλιμία απομυζούσε τις δροσερές σταγόνες που έσταζαν από την «πέτρινη θηλή» του μαστοειδούς σταλακτίτη, που για το άρρωστο νεογνό ήταν οι ζωογόνες σταγόνες. Αυτός ο «ψυχρός» θηλασμός από τον άψυχο σταλακτίτη έδινε ζωή στο έκθετο νεογνό που είχε στεγνώσει από υγρά και είχε

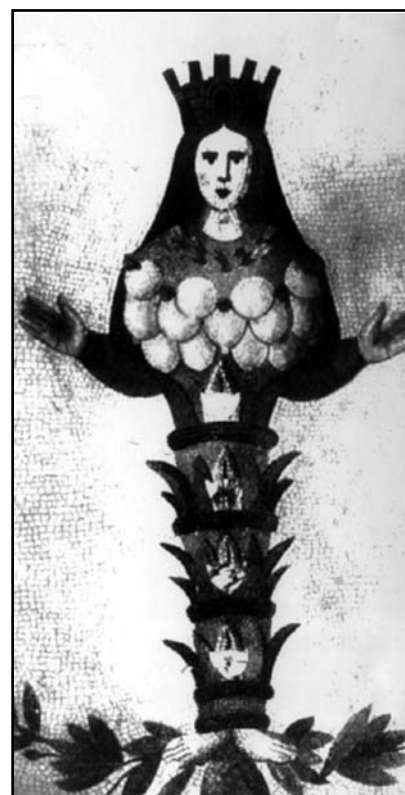
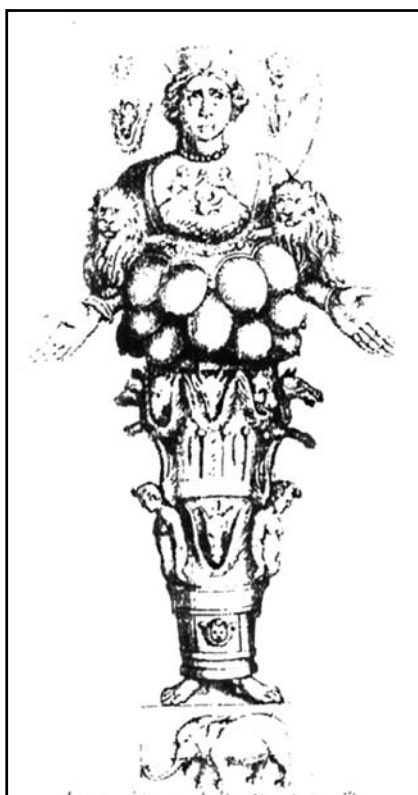
Εικόνα 68. α) Χαρακτηριστική εικόνα μαστοειδούς σταλακτίτη. Λέγεται από το λαό «Βυζί της Παναγίας» ή «Βυζί της Τρανής Νεραΐδας» ή «Νεροσταλίδα». Πρόκειται για τον αρχαίο «μαστό των Νυμφών». Συνήθως κάτω από την πέτρινη «θηλή» του κρατούσαν το αφυδάτωμένο νεογνό, το οποίο έτσι έπινε σταγόνα-σταγόνα το νερό που έσταζε και ήταν πλούσιο σε ιχνοστοιχεία Na, Cl, K, Ca, πυριτικά άλατα, δηλαδή ηλεκτρολύτες. β) Χορός νεκρών Νεραϊδών έξω από το σπήλαιο. Σε κάθε Νεραΐδα στο «Εκθετοκομείο» είχε ανατεθεί κάποιον καθήκον, π.χ. μία να εξετάζει το απαλό, άλλη να ενυδατώνει το νεογνό, άλλη να το νουνορίζει και να το ηρεμεί όταν κλαίει, δηλαδή να το «μαρανίζει». γ και ε) Οι Νεραϊδομένες ήταν συνήθως εθελόντριες Βυζάστρες. Τα δύο αγαλμάτια που τα λέγουν της Αρτέμιδος Εφεσσίας ήταν στην πραγματικότητα Βυζάστρες που προσέφεραν τα Βυζαστικά τους, δηλαδή τα ζεύγη μαστών σε ισάριθμα βρέφη. δ) Δεν πρόκειται για την πολυμαστία, τη συγγενή διαμαρτία με τους πολλούς μαστούς, τη σπανιότητα και εκ γενετής αυτή ανωμαλία.

μαραθεί σαν ένα απότιστο λουλουδάκι. Τους μαστοειδείς σταλακτίτες του Σπηλαίου της Αγ. Σοφίας οι γυναίκες των Κυθήρων των γύρω οικισμών τους ονομάζουν «Βυζιά της Παναγίας» (εικόνα 68), ενώ στο λαϊκό παραμύθι της «Τρανής Νεραΐδας» τους λένε «Βυζιά της Κυρά-Καλής ή Κυρά-Κάλως» ή «Νεροβυζούλια».

Μας δόθηκε η ευκαιρία να εξετάσουμε βιοχημικά σταγόνες από μαστοειδείς σταλακτίτες και βρήκαμε ότι περιείχαν ιχνοστοιχεία Na, Cl, K, Ca, πυριτικά άλατα, ιόντα σιδήρου, δηλαδή ηλεκτρολύτες και έτσι αποκαθίστατο και η ηλεκτρολυτική ισορροπία στο νεογνό, χωρίς βεβαίως να γνώριζε τότε η Ωραία Ελένη τη σημερινή βιοχημική και ύψιστη βιολογική σημασία των απλών αυτών σταγόνων. Το νεογνό δηλαδή ήταν σαν να έπαιρνε ορό «ενδοφλεβίως» με ηλεκτρολύτες. Αλλά και άλλοι σταλακτίτες στο Σπήλαιο έσταζαν σταγόνα-σταγόνα. Μπορούσε κάποιος να κρατά το αφυδάτωμένο νεογνό, ώστε να στάζουν οι σταγόνες στο στοματάκι του και σιγά-σιγά να ενυδατώνεται με τις δροσερές και ζωογόνες αυτές σταγόνες.

Γ. Οι βασικές αρχές και η κλινική σημασία της διαταραχής της οξεοβασικής ισορροπίας και η έγκυρη διάγνωση της αφυδάτωσης στα έκθετα θήλα νεογνά στο Εκθετοκομείο Κυθήρων (εικόνα 69).

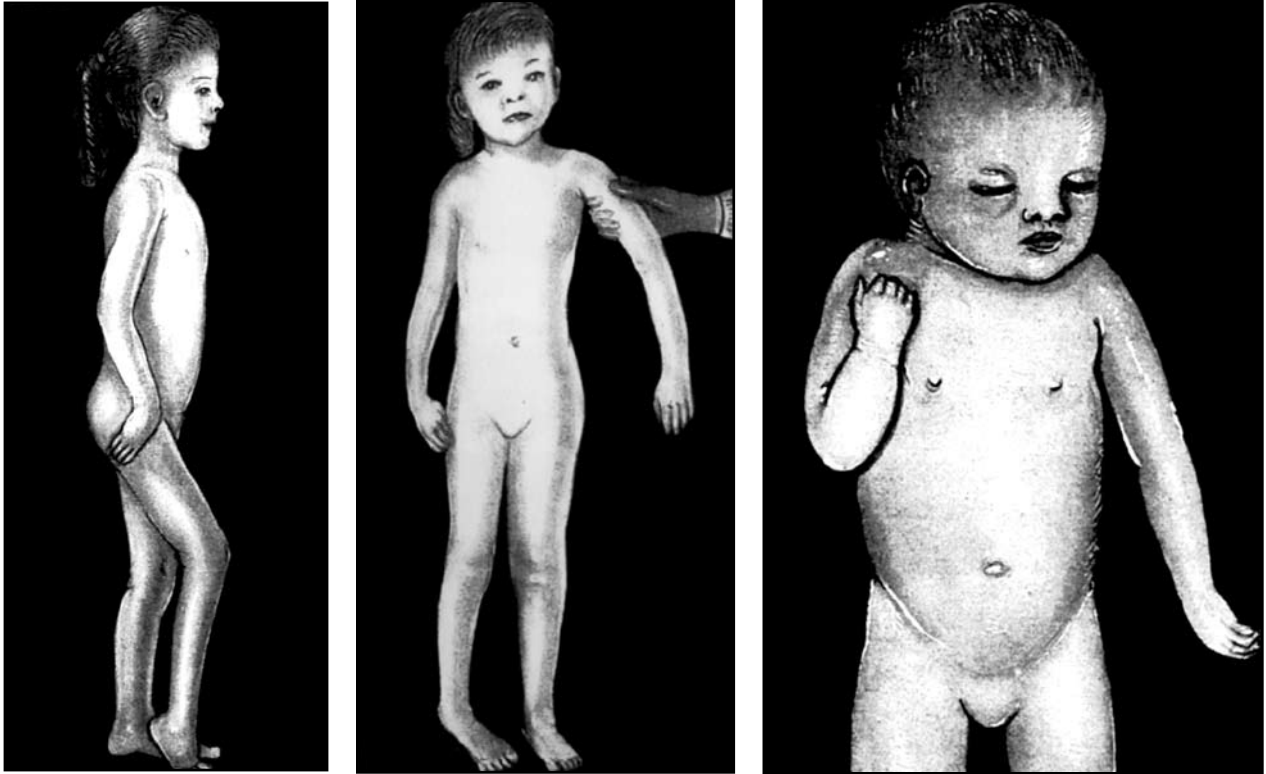
Σήμερα, γνωρίζουμε ότι για να επιζήσει ένα εγκαταλελειμμένο θήλυ νεογνό, θα πρέπει να διορθωθούν οι ηλεκτρολυτικές διαταραχές και η αφυδάτωση. Ο μηχανισμός με τον οποίο η φυσιολογική σχέση διαταράσσεται σε κάθε έκθετο νεογνό έχει ως αιτία εκτός από τη στέρηση των υγρών και άλλα αίτια, όπως το ψύχος, το stress, τις διαταραχές του αναπνευστικού, του γαστρεντερικού και όλους τους τύπους φλεγμονής, όπως λ.χ. του κεντρικού νευρικού συστήματος π.χ. νεογνικής μηνιγγίτιδας μετά τις τρεις πρώτες ημέρες της ζωής. Τα κλινικά, όμως, σημεία της αφυδάτωσης από την οποία συχνότερα έπασχαν τα έκθετα θήλα νεογνά στο Σπήλαιο Μυλοποτάμου κατά τη Μυκηναϊκή εποχή ήταν αυτά της ισοτονικής αφυδάτωσης, όπως η εισέχουσα πηγή («βαθουλωμένη»), το ξηρό

Εικόνα 69. Αγάλματα γνωστά ως Αρτέμιδες Εφέσιες. Δεν πρόκειται για την ίδια την Αρτέμιδα, αλλά για Βυζάστρες. Η πολυμαστία ήταν συμβολική για τη μέτρηση των βυζαστικών, π.χ. έχω κάνει 9 βυζαστικά, δηλαδή έχω δώσει 18 μαστούς. 9 ζεύγη μαστών για να γαλουχήσουν ένα έκθετο νεογνό.

δέρμα και οι βλεννογόνοι, το άσχημο και ζαρωμένο νεογνό, ο λεγόμενος «ζαρέας» στα Κύθηρα και στη Λακωνία και η απώλεια της ελαστικότητας του δέρματος, δηλαδή της σπαργής. Η οξύνουια και η σχολαστική παρατηρητικότητα που χαρακτήριζε την Ωραία Ελένη, την είχαν αναγάγει σε μια έμπειρη πρακτική Νεογνολόγο. Γι' αυτήν ήταν εύκολο να διαπιστώσει σε ποιο «στάδιο ασχήμιας», δηλαδή αφυδάτωσης ήταν ένα έκθετο νεογνό. Οι παρατηρήσεις της αποτελούσαν πάντα μια καλή ένδειξη για το βαθμό αφυδάτωσης. Στη διαγνωστική φαρέτρα της Ωραίας Ελένης ήταν και η ούρηση του νεογνού. Σ' αυτό έδινε ιδιαίτερη σημασία. Γι' αυτό φρόντιζε να δίνει πάντοτε οδηγίες στις νέες Νεράιδες να μετράνε τον αριθμό των ουρήσεων, που τον θεωρούσε ως αξιόπιστο δείκτη του σταδίου της υδρικής ενυδάτωσης. Ότι είδος υγρού, είτε μέσα στον οργανισμό του ανθρώπου, είτε στη φύση, εφόσον είχε «κίνηση» θεωρείτο ως καλός οιωνός. Έτσι, λ.χ. η παλιά Μαία την πρώτη ούρηση του νεογνού που το επιτύγχανε χτυπώντας τη ράγα του μέσου δακτύλου της στο μέσο του πυγού (κέντρο της ούρησης) την έλεγε «αγιασμό». Επίσης, έδινε σημασία στη θερμοκρασία του περιβάλλοντος χώρου και στην αποφυγή ταιλαιπωρίας του άρρωστου νεογνού. Την εποχή της Ωραίας Ελένης η έγκαιρη διάγνωση και αντιμετώπιση της αφυδάτωσης και της οξεοβασιικής ισορροπίας ήταν βασική προϋπόθεση για να επιζήσει ένα έκθετο οικτρά εγκαταλελειμμένο νεογνό. Έπρεπε το ταχύτερο να ενυδατωθεί, ως ένα μαραμένο λουλούδι και έπρεπε να ρυθμιστεί η οξεοβασιική του ισορροπία, πράγμα άγνωστο και ασύλληπτο τότε. Τα αίτια αυτής της διαταραχής, ειδικότερα στα νεογνά, εκτός από τη στέρηση των υγρών ήταν και το κρύο, η ζέση, αναλόγως της εποχής, οι διαταραχές του αναπνευστικού, του γαστρεντερικού και του κεντρικού

νευρικού συστήματος, όπως λ.χ. της μηνιγγίτιδας μετά την τρίτη ημέρα από τη γέννηση, καθώς και κάθε είδους φλεγμονής. Τη διάγνωση της αφυδάτωσης η Ωραία Ελένη την έκανε εύστοχα, ψηλαφώντας το απαλό, δηλαδή την πρόσθια πηγή, «τη μοίρα», το «πεπρωμένο» του ζαρωμένου και «άσχημου» νεογνού, παρότι είχε παντελή άγνοια περί ιχνοστοιχείων και ισοζυγίου ηλεκτρολυτών απαραίτητων σήμερα για την ταχεία ανάνηψη του πάσχοντος

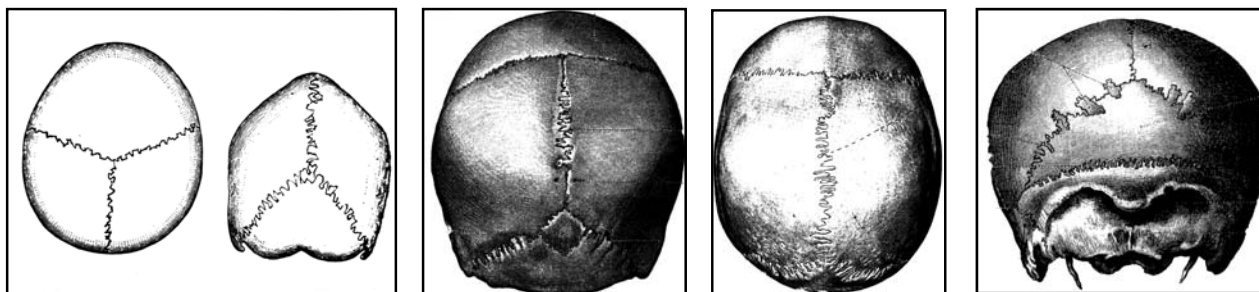
Εικόνα 70. Παράλυση του βραχιονίου πλέγματος Duchenn-Erb από μαιευτική κάκωση κατά τον τοκετό όταν υπάρχει δυσαναλογία εμβρύου και πνέλου, οξύς τοκετός, ισχιακή προβολή, εξελκυσμός κ.λπ. Οι πλέον σοβαρές είναι αυτές του Κεντρικού Νευρικού Συστήματος, όπως ενδοκρανιακή αιμορραγία, κατάγματα κρανίου, παράλυση προσωπικού κ.λπ. (Εκ του F. FALLS).

Εικόνα 71. Η κυρά Χειραρού ή κυρά Μοιραταρού.

νεογνού, δηλαδή την αποκατάσταση της χημείας του οργανισμού, όμως είχε πλησιάσει τη σωστή λύση.

Η οξύνιοια και η διαίσθηση της Τρανής Νεράιδας (Ωραία Ελένη) είχε παρατηρήσει ότι στο θόλο του σπηλαίου, στην οροφή, στο ύψος ενός ανθρώπου, υπήρχε μια ομάδα από μαστοειδείς σταλακτίτες, οι «μαστοί των Νυμφών», που έσταζαν συνεχώς πυκνές σταγόνες, τις λεγόμενες σήμερα από το λαό «νεροσταλίδες». Ο συνειρμός της παρασάσεως των σταλακτιτών αυτών, που είχαν το σχήμα μαστού γυναίκας, συσχετίστηκε στο νου της Τρανής Νεράιδας όταν τους παρατήρησε ότι έσταζαν καθαρό νερό. Πρέπει από ένοτικτο να οδηγήθηκε να ενυδατώσει τα ζαρωμένα και εξασθενημένα έμβρυα, βάζοντάς τα να θηλάσουν την άψυχη θηλή (πέτρινη ρώγα). Η εκάστοτε βοηθός Νεράιδα κρατούσε το αφυδατωμένο νεογνό, φέροντας το στοματάκι του σε επαφή με την άκρη «θηλή» του εκάστοτε μαστοειδούς σταλακτίτη. Η έκπληξη της ήταν μεγάλη όταν είδε ότι το «νεροκαμένο» νεογνό ενεργοποιούσε το αντανακλαστικό του θηλασμού. Το αφυδατωμένο νεογνό με βουλιμία απομυζούσε τις δροσερές σταγόνες που έσταζαν από τη «θηλή» του μαστοειδούς σταλακτίτη, τις ζωογόνες σταγόνες. Αυτός ο «θηλασμός» από τον άψυχο σταλακτίτη έδινε ζωή στο νεογνό, που είχε στεγνώσει από υγρά και είχε μαραθεί σαν λουλουδάκι απότιστο. Τους μαστοειδείς σταλακτίτες οι γυναίκες του λαού στα Κύθηρα τους ονομάζουν «Βυζιά της Παναγίας». Στο λαϊκό παραμύθι της Νεράιδας ονομάζονται «Βυζιά της Κυρά-Καλής» ή «Κυρά-Κάλως» ή «Νεροβυζούλια»

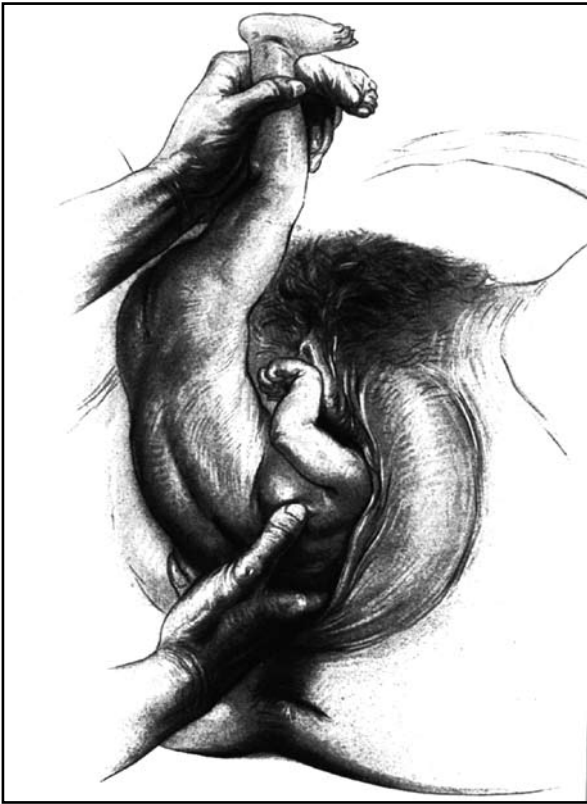
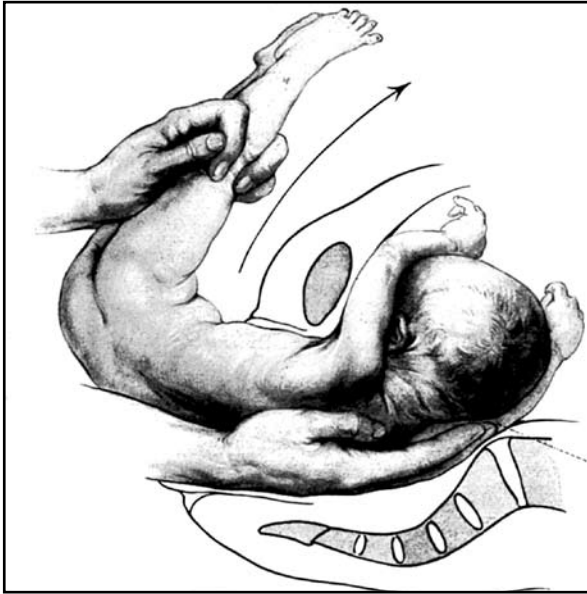
Εικόνα 72 α. «Οι μοιρογραφές». Ο απλός λαϊκός άνθρωπος πιστεύει ότι εκείνο που είναι γραμμένο στο κρανίο κάθε ανθρώπου, δηλαδή το γραφτό του ή η μοιρογραφή του δεν ξεγράφονται ποτέ. Έλεγαν ότι τη μοιρογραφή την έκαναν οι τρεις μοίρες τα μεσάνυχτα της τρίτης μέρας από τη γέννηση του ανθρώπου. Δείχνουν ως μοιρογραφή και ως μοιρογράμματα τις ραφές του κρανίου λόγω της δυσνόητης απρακτοειδούς μορφής τους. Υπήρχαν μάλιστα τόσο στην αρχαία, όσο και στην κρανιοσκόπη και μπορούσαν να προσδιορίσουν τα αίτια του θανάτου. Αυτό κάνει και σήμερα η επιστήμη της Παλαιοπαθολογίας σε σκελετούς αρχαίων νεκροταφείων. Στη λαϊκή ιατρική παράδοση των Κυθίων, το γράψιμο της Μοίρας το απέδιδαν στην «Τρανή Νεράιδα» και μόνο και όχι στα μοιρογράμματα.

Εικόνα 72β. Η «Ψαχούλα». Εκτός από το απαλό (πρόσθια πηγή) η Ψαχούλα έπρεπε λεπτομερώς να ψηλαφίσει όλο το σώμα του νεογνού πόντο-πόντο «από την κορυφή ως τα νύχια» για τυχόν κάταγμα του κρανίου, για κεφαλαιμάτωμα, για παράλυση του προσωπικού νεύρου, για κάταγμα της κλειδαξ κλ.π.

και με τους ηλεκτρολύτες που έπαιρνε αποκαθιστούσαν το σφρίγος και τη σπαργή του δέρματος του νεογνού και του άλλαξαν προς το καλύτερο τη διάθεσή του. Οι σταγόνες από τους μαστοειδείς σταλακτίτες που έχουμε εξετάσει περιέχουν ιχνοστοιχεία Na, Cl, K, Ca, πυριτικά άλατα, δηλαδή ηλεκτρολύτες και έτσι αποκαθίστατο και η ηλεκτρολυτική ισορροπία, χωρίς βεβαίως να γνωρίζει τότε η Ωραία Ελένη τη σημερινή βιοχημεία. Το νεογνό δηλαδή ήταν σαν να έπαιρνε ορό «ενδοφλεβίως» με ηλεκτρολύτες κοντά στο σημερινό «νιπήρα της Αφροδίτης», στο σπήλαιο που στάζει σταγόνα-σταγόνα το αφυδατωμένο νεογνό το κρατούσαν και βύζαινε από τους μαστοειδείς σταλακτίτες ή και έσταζε στο στοματάκι του και από άλλους σταλακτίτες και σιγά-σιγά ενυδατωνόταν σε δροσερό μέρος. Τους μαστοειδείς σταλακτίτες χρησιμοποιούσαν επίσης σε μερικά σπήλαια του Αρχιπελάγους και οι γυναίκες που είχαν αγαλακτία ή λίγο γάλα. Επειδή είχαν ενεργοποιηθεί και είχαν κτίσει σπηλαιώδεις εκκλησίες που τις ονόμαζαν Παναγίες Γαλακτιανές ή Γλυκογαλούσες ή Γαλούσες. Το αξίωμα της Ωραίας Ελένης για να μεταμορφώνει το άσχημο νεογνό σε όμορφο εξαριτόταν: α) από την ενυδάτωσή του, β) το μητρικό θηλασμό και γ) την κατάλληλη θερμοκρασία του περιβάλλοντος. Στο σπήλαιο Μυλοποτάμου, στα πρώτα σαράντα βήματα από την είσοδο, υπήρχαν όλες αυτές οι προϋποθέσεις ώστε η Ωραία Ελένη να ιδρύσει ένα απλό για την

εποχή «Εκθετοκομείο», δηλαδή μία Μονάδα Εντατικής Θεραπείας, ιδίως των θήλεων νεογνών, έχοντας εκπαιδεύσει κατάλληλα πολλές Νεράιδες (ανύπαντρες μητέρες). Είχε βρει Βυζάστρες Τιθίες και προικοδότησε το Εκθετοτροφείο με τα κοσμήματά της, τα οποία άφησε ως προικώ για το «Εκθετοκομείο» των θήλεων έκθετων βρεφών του Σπηλαίου Μυλοποτάμου Κυθίων. Η Ωραία Ελένη φρόντιζε να βρει μια «βυζούμενη» μητέρα ενός άλλου παιδιού, η οποία ως Τίθη (Βυζάστρα, Παραμιάνα, Ψυχομιάνα) θα το θήλαζε την τρίτη ημέρα. Για να εμπεδωθεί ο μητρικός θηλασμός από την οδυνηρή εμπειρία που είχε η ίδια η Ωραία Ελένη όταν έτεκε την Ιφιγένεια, ως εξώγαμο τέκνο του Θησέα και την Ερμιόνη, ως νόμιμο τέκνο του Μενέλαου, είχε πάθει από τη δυστοκία αγαλακτία. Γι' αυτό και δώρισε ως προικώ όλα της τα κοσμήματα, για να πληρώνονται τα Βυζαστικά (αμοιβή των Βυζαστρών). Η Ωραία Ελένη παρά την ωραιοπάθειά της και τη μέχρι την εκούσια απαγωγή της αγάπη προς τα πολύτιμα κοσμήματα, αφινιδίως μεταστράφη η φιλαρέσκειά της. Τα μόνα στολίδια που κράτησε για τον εαυτό της ήταν δύο «φυλακτά» που φορούσε χωρίς ούτε στιγμή να τα αποχωρισθεί. Ήταν όταν μετά την περιπέτεια της δυστοκίας και τη γέννηση της εξώγαμης θυγατέρας του Θησέα, Ιφιγένειας, η Θεά Σελήνη της έφτιαξε ένα αποτρόπαιο φυλαχτό φτιαγμένο από τη «φιλοπροσωπίδα» της (τούπα) που φύλαγαν στο Ναό, καθώς και ένα μικρό ξόανο της Θεάς Σελήνης, ξύλινο σαν ένα σημερινό Αγιορείτικο σταυρουδάκι. Η Τρανή Νεράιδα πιστεύει ότι η φροντίδα δεν μπορεί να θεωρηθεί ως φροντίδα όταν τα πρόσωπα που έχουν αναλάβει τη μέριμνα δεν εργάζονται εντατικά και με θεικό ζήλο για τη σωτηρία των νεογνών αυτών. Προς τούτο η Τρανή Νεράιδα είχε εκπαιδεύσει τις Νεράιδες που είχαν κι αυτές παιδιά, κατά τομείς, κάνοντας κατανομή της εργασίας και των καθηκόντων τους.

Εικόνα 73. Η ισχιακή προβολή έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη μοίρα του παιδιού.

Δ. Τα καθήκοντα προς τα «ανήμπορα» νεογνά από τις εθελόντριες Νεράιδες (Ομάδες Σωτηρίας)

Η Τρανή Νεράιδα είχε διαχωρίσει τις εθελόντριες Νεράιδες του Εκθετοκομείου σε τρεις ομάδες σωτηρίας: α) αυτές που εξετάζαν το απαλό του νεογνού και το ενυδάτωναν, β) οι εθελόντριες Βυζάστρες που προσέφεραν τα ζεύγη των μαστών (βυζαστικά) σε ισάριθμα βρέφη και γ) οι «Μοιραταρούδες», η πλέον ολιγάριθμη ομάδα, αποτελείτο μόνο από τρεις, κι αυτές ήταν πολύ έμπειρες. Πολλές φορές στις «Μοιραταρούδες» ήταν και η Τρανή Νεράιδα ή Ωραία Ελένη.

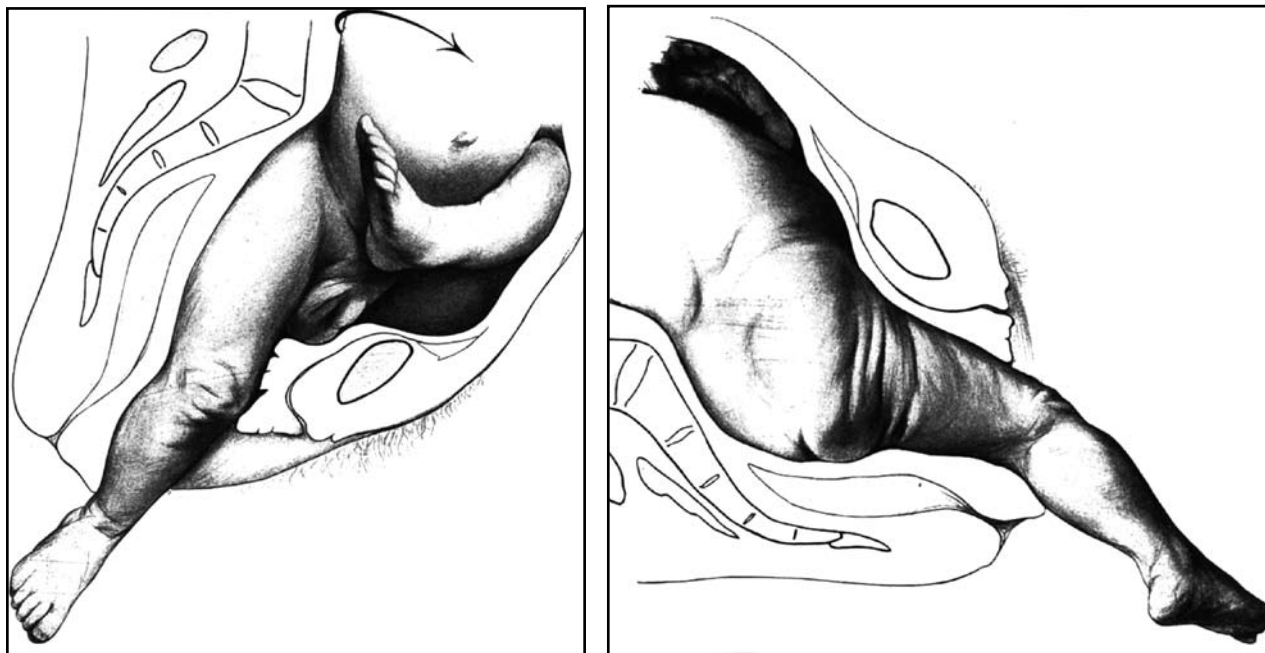
Τα κριτήρια γενικώς που άφησε η Ωραία Ελένη όταν μετά από 90 ημερονύκτια έφυγε για την Τροία, εκτός από τα κοσμήματά της, τις παρακάτω επτά κύριες αρχές: 1) την έμπειρη νοσηλεία και φροντίδα να έχουν οι Γριές Νεράιδες, 2) τον αναγκαίο μητρικό θηλασμό από Βυζάστρες τροφούς σε συνδυασμό με το βύζαγμα των μαστοειδών σταλακτιτών, 3) το νεογνό να είναι πάντοτε καλά ενυδατωμένο, 4) να φρόντιζαν για την ψυχαγωγία του νεογνού (χόρεμα), 5) την προσοχή από πνιγμό, φόβο αναρρόφησης, 6) την αύξηση του βάρους και 7) την έγκαιρη αντιμετώπιση κάθε κακοσημαδίας, δηλαδή αλλαγή συμπεριφοράς λ.χ. λήθαργο, διάρροια. Τέλος, πότιζαν το νεογνό με αφέψημα χαμομηλιού με μέλι για να μην το πιάνουν υπογλυκαιμικοί σπασμοί, οι λεγόμενοι «ασπασμοί»! Ακόμη του έκαναν το «μαράνισμα», δηλαδή το κρεμούσαν κουνώντας το ρυθμικά με τα χέρια για να γλυκοκοιμηθεί και να ομορφομεγαλώσει και στις επτά, δηλαδή την έβδομη ή την όγδοη ημέρα, το παρέδιδαν όμορφο και με όνομα (ονοματοθεσία). Ακόμη και αν το νεογνό ήταν εγνωσμένα νόθο, από κλεψιγαμία η Ωραία Ελένη είχε αφήσει αυστηρή εντολή να το φροντίζουν όπως όλα τα άλλα και να εύχονται στη μητέρα με τη φράση «Άσχημο παιδί στην κούνια, όμορφο παιδί στη ρούγα».

Ε. Η Υγειονομική διαπαιδαγώγηση των απλών Νεράιδων από την Τρανή Νεράιδα

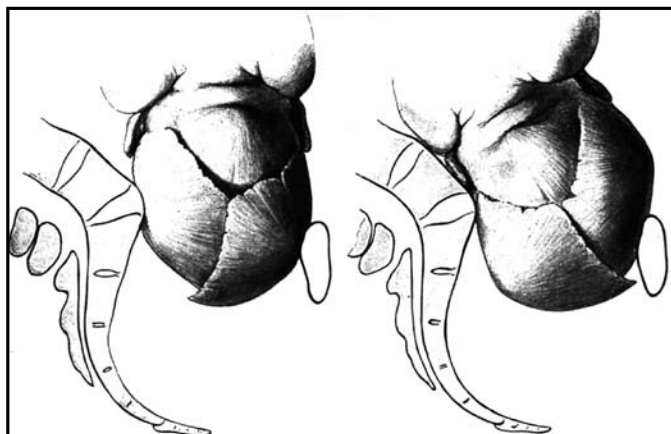
Για τις Ιατρικές γνώσεις της Ωραίας Ελένης έχουμε πολλές επιβιώσεις σχετικές με τις διαγνωστικές και τις θεραπευτικές της μεθόδους. Ως Νεογνολόγος το «απαλό» της κεφαλής, δηλαδή τη μεγάλη Βρεγματική πηγή του νεογνού, το είχε αναγάγει σε περιωπή. Λέγεται και σήμερα «Μοίρα» και από τα αρχαία χρόνια έλαβε τη σημασία του «Πεπρωμένου». Η Ωραία Ελένη έχει επιζήσει στην Πελοπόννησο ως «Μοιραταρού», γιατί συνεχώς διαφώτιζε τις απλές γυναίκες του λαού ότι η «Μοίρα» του κάθε νεογέννητου παιδιού γραφόταν πάνω στο κεφαλάκι του και αυτό το επιβεβαίωσαν οι Μοίρες κατά τη νύχτα της τρίτης ημέρας από τη γέννησή του. Οι Μοίρες που μοιραίνουν τη νύχτα το παιδί πήγαιναν με δώρα και απαιτούσαν δώρα,

φαγώσιμα για να το καλομοιράνουν.

Στη δογματολογία του λαού της Λακωνίας και των Κυθήρων, καθώς και σε άλλα μέρη του Ελληνικού χώρου, ως γράψιμο της μοίρας θεωρούν το επάνω εμπρόσθιο μέρος της κορυφής της κεφαλής του νεογνού, δηλαδή την πρόσθια μεγάλη πηγή του κρανίου ή Βρεγματική, το «απαλό» ή «παλό» = απαλό = μαλακό, το «απαλάδι». Τις ραφές του κρανίου τις λένε και «Γραμμένα του Θεού», νομίζουν τις ραφές του κρανίου ήτοι το σημείο που ενώ-

Εικόνα 74. Η δυστοκία και η ισχιακή προβολή καθόριζαν τη μοίρα του παιδιού. Το έλεγαν «κακοπόδαρο» ή «ανάποδο».

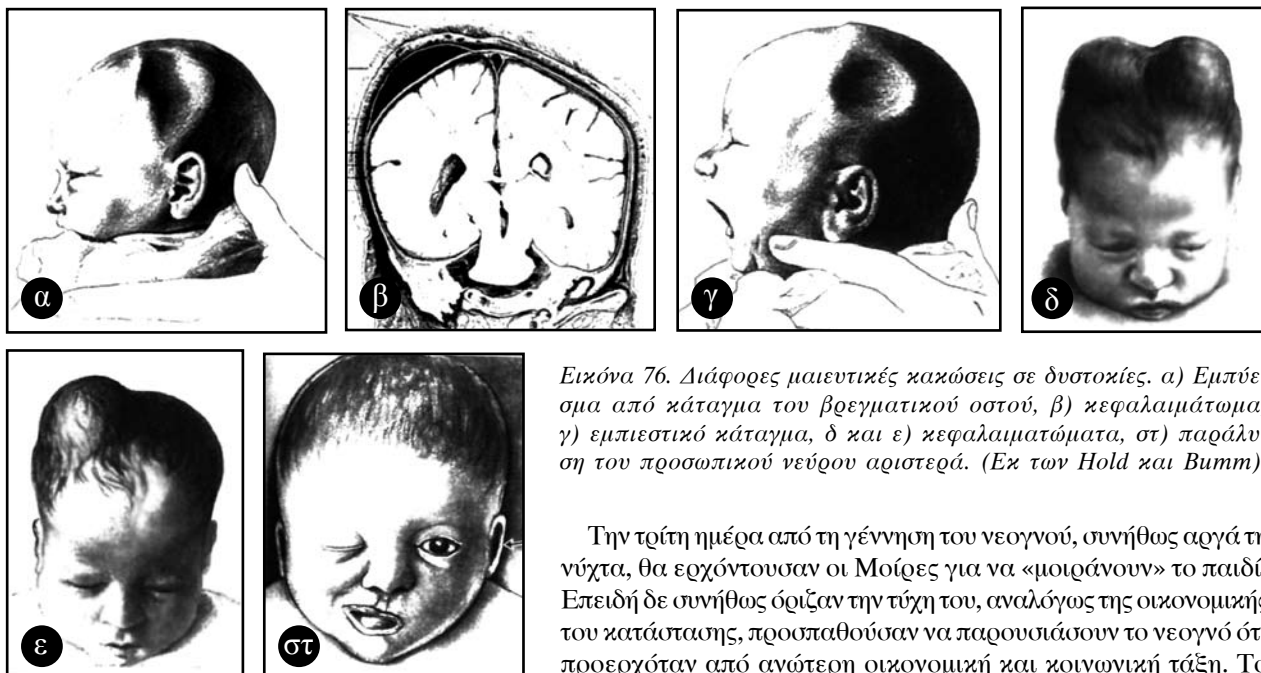

Εικόνα 75. Σε δυσαναλογία κεφαλής εμβρύου και πνέλου της μητέρας συνήθως γινόταν εφίππευση των οστών και ενίοτε συνοδευόταν με κεφαλαϊματώματα. Το τρίτο 24ωρο, όπου συνήθως είχε φύγει το οίδημα της προκεφαλής και η διάγνωση ήταν εύκολη με την ψηλάφηση, γινόταν η διάπλαση των οστών του κρανίου με τα δάχτυλα και τις παλάμες των δύο χειρών.

νεται στην κορυφή, ο θόλος του κρανίου, δηλαδή οι οδοντοειδείς ραφές με τις οποίες συνενώνονται μεταξύ τους τα μετωπιαία με τα δύο βρεγματικά οστά και το ινιακό. Τα θεωρούμε σαν γράμματα που γράφονται από το Θεό και ποτέ δεν ξεγράφονται, «ό,τι γράφει δεν ξεγράφει» λένε. Αυτά υποδηλώνουν το «πεπρωμένο», δηλαδή τη μοίρα του παιδιού και κατ' επέκταση το μέλλον κάθε ανθρώπου, λ.χ. «έτσι του ήταν γραφτό». Από τις ραφές του κρανίου που τις θεωρούσαν ως «γραφτό» και «γραμμμένο» του κάθε παιδιού θα προήλθε η λέξη «πεπρωμένο». Η «γραφή του» είναι το «απαλό» του, το αφάλι της κεφαλής του βρέφους. Επειδή είναι στο κέντρο το λένε και «το μοιρικό του» = δηλ. το μοιραίο λ.χ. «ήταν μοιραίο του να χαθεί». Στη Λακωνία και στην Αρκαδία έχει επιζήσει ως «μεραστικό». Στα Κύθηρα έχει την ίδια έννοια και η λέξη μοίρα «μοιρογράφημα». Στα Κύθηρα «μοιρογράφο» λέγεται το λαδωμένο βαμβάκι με λίγο αλάτι που θέτουν στο απαλό του παιδιού για

να ζήσει, να γεράσει, να ασπρίσει και να λέει νόστιμες κουβέντες. Στα Κύθηρα σε ευρεία χρήση είναι και η φράση «ό,τι γράφει δεν ξεγράφει», δηλαδή το γραμμμένο στις ραφές του κρανίου του βρέφους δεν ξεγράφεται. Η Ωραία Ελένη πίστευαν ακόμα σαν Τρανή Νεράιδα στα Κύθηρα ότι «μοίρανε» ή «Μοίραζε» το βρέφος. Στα Κύθηρα το απαλό του μωρού λέγεται και «κρέας» ή «μάνα» ή «παλόν» ή «απαλουδάκι» ή «μαλακούρα» ή «απάσπαλο». Στα Κύθηρα «καλίμοιρο» ή «καλιμοίρα» λέγεται το παιδί που έχει καλή μοίρα ή τύχη, καλορίζικο, το αντίθετο είναι το «κακορίζικο» (εικόνα 70).

ΣΤ. Στα Κύθηρα η Ωραία Ελένη τους τρεις μήνες της παραμονής της λογιζόταν ως η Κυρίαρχη Μοίρα στο Εκθετοκομείο του Σπηλαίου και λεγόταν από τις Κυθήριες μυστικοπαθώς «Κυρά-Μοιραταρού», «Κυρά-Χερικαρού», «Κυρά-Χερίστρα», «Κυρά-Ψαχολόγα», «Κυρά-Τριμερούδα», «Κυρά-Ψαχιγιάρα» (εικόνα 71)

Εικόνα 76. Διάφορες μαιευτικές κακώσεις σε δυστοκίες. α) Εμπύεσμα από κάταγμα του βρεγματικού οστού, β) κεφαλαϊμάτωμα, γ) εμπιεστικό κάταγμα, δ και ε) κεφαλαϊματώματα, στ) παράλυση του προσωπικού νεύρου αριστερά. (Εκ των Hold και Bumm).

Την τρίτη ημέρα από τη γέννηση του νεογνού, συνήθως αργά τη νύχτα, θα ερχόντουσαν οι Μοίρες για να «μοιράνουν» το παιδί. Επειδή δε συνήθως όριζαν την τύχη του, αναλόγως της οικονομικής του κατάστασης, προσπαθούσαν να παρουσιάσουν το νεογνό ότι προερχόταν από ανώτερη οικονομική και κοινωνική τάξη. Το έντυναν λοιπόν καινούρια φορέματα, έδεναν στη σκουφίτσα του

οτιδήποτε χρυσό νόμισμα ή σταυρό και ήταν βέβαιο πλέον ότι οι Μοίρες θα αποφασίσουν να το καλομοιράνουν. Χρήματα επίσης έβαζαν και κάτω από το προσκέφαλό του. Στο Σπήλαιο του Μυλοποτάμου το κάθε έκθετο νεογνό που το έφεραν ζαρωμένο με δέρμα και βλεννογόνους ξηρούς, η Ωραία Ελένη το τοποθετούσε στα γόνατά της και αφού το ηρεμούσε για να μην κλαίει, ακουμπούσε απαλά τα δύο δάχτυλα του δεξιού χεριού της το «λειχανό» και τον «πελελί» (το δείκτη και το μέσο) απαλά στην κορυφή του κεφαλιού πάνω από το μέτωπο. Η Ιατρική αυτή πράξη με τα δύο κρινοδάχτυλα λεγόταν «χειρογράψιμο» ή «χέρισμα» ή «χειροκαλιά», δηλ. η ψηλάφηση του «απαλού» της μεγάλης πρόσθιας πηγής. Η Ελένη, ως Τρανή Νεράιδα λεγόταν τότε «Χερικαρού» ή «Χεριοτζού». Επίσης, λεγόταν και «Ψαχουλόγα». Οι αποφάσεις των Μοιρών λέγονταν «γραφτά», γιατί είναι γραμμένες πάνω στα μετωπιαία και τα βρεγματικά οστά και είναι αδύνατο να μη συμβούν. Έλεγαν οι απλοί άνθρωποι του λαού «ό,τι γράφουνε οι Μοίρες δεν ξεγράφεται. Ο κόσμος να χαλάσει εκείνο θα γίνει».

Η Ωραία Ελένη στα Κύθηρα λεγόταν Τρανή Νεράιδα και «Τριμερούδα» ή «Τριομερούσα». Τα μαλακά οστά που είχαν τυχόν επιπλευσει κατά τον τοκετό στις πρωτοτόκες την τρίτη ημέρα, επανήρχοντο στη θέση τους, γιατί έφευγε το οίδημα της «προκεφαλής». Η Ωραία Ελένη μπορούσε να ψηλαφίσει τα οστά του κρανίου για κάταγμα σε ποσοστό 20% που συχνά παρατηρείται. Το βράδυ της τρίτης ημέρας η Ωραία Ελένη με τις τρεις θεραπευίδες της έκανε γενική επισκόπηση και «Φυσική Εξέταση» στο σώμα του νεογνού, ξεκινώντας από το κρανίο, το πρόσωπο, τα μάτια, το στόμα και έκανε το σιάξιμο του προσώπου (είδος μάλαξης) μετά το λαιμό, το θώρακα-κορμό, την κοιλιά, τα γεννητικά όργανα και τα άνω και κάτω άκρα. Την έβδομη ημέρα το έλουζε κ.λπ. και την όγδοη του έβαζε πάνω στο «απαλό» του τη «Μοίρα» του, το «Πεπρωμένο» του, δηλαδή το όνομα του προγόνου, κάνοντας και την αποθέωση του προγόνου. Το μοίραμα με το ζερβί το χέρι ήταν ένδειξη ότι η πρόσθια πηγή ήταν υπό τάση και ανησυχούσαν για τυχόν επικείμενο κακό (αγνούσαν την αιμορραγία που γνωρίζουμε σήμερα). Το βάζο με το γλυκό ήταν απαραίτητο για να δώσει η Τρανή Νεράιδα την έγκρισή της να μοιράνουν το παιδί. Φράσεις σχετικές από τη Λαϊκή Ιατρική Παράδοση που αφορούν στην πρόσθια βρεγματική πηγή, δηλ. το «απαλό» του βρέφους: «Όταν ανάβει εμένα τ' απαλό μου δεν δειλιάζω από κανένα», δηλαδή όταν μου ανέβει το αίμα στο κεφάλι μου, δηλαδή όταν εξαφθώ, όταν εκμανώ από οργή. «Το απαλό σταλώνει με τον καιρό», δηλαδή γίνεται στερεό. «Έχει τ' απαλό νυδιά», «Μην αμπώθεις το απαλό του παιδιού μου μόνο να μου φτάσει» (=να μην πάθει κακό), «Μη του σβουλάς τ' απαλό του». «Η κυρά μαμή έτριψε αλάτι και με βαμβάκι μαζί τα 'δεσε στο παλό του παιδιού για να σφίξει, να ψηθεί το κόκαλο και να' ναι το μυαλό αλατισμένο», «Δεν το πατούν (πιέζουν) δυνατά το απαλό του παιδιού, γιατί είναι για κακό, δεν γίνεται έξυπνο το παιδί».

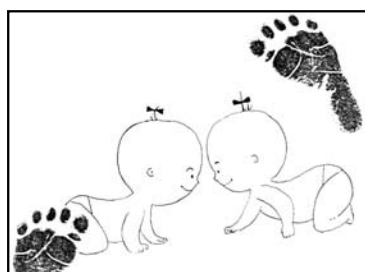
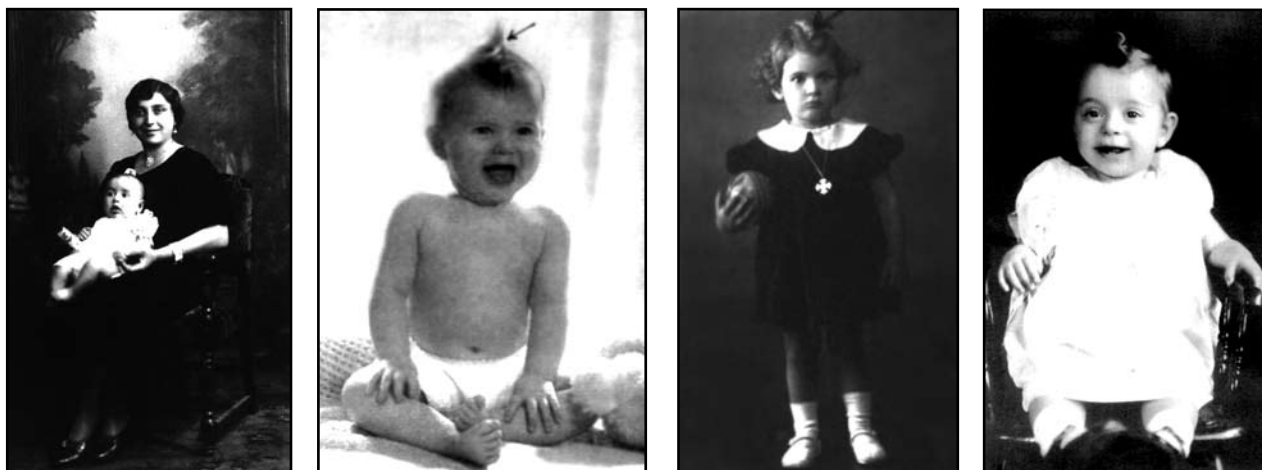
Η «Ψαχουλόγα» ήταν το παρόνομα της Ωραίας Ελένης, επειδή αυτή έκανε την τελική φυσική επανεξέταση του νεογνού και την προσεκτική Επισκόπηση και Ψηλάφηση, ήτοι κατά τη λαϊκή ορολογία το «ψαχνό» γινόταν την τρίτη και την έβδομη (7^η) ημέρα (στις επτά) (εικόνα 71). Η «Ψαχούλα» ή «Ψαχολόγα» που έκανε το ψάχνισμα, δηλαδή τη Φυσική Εξέταση με Ψηλάφηση, ήταν συνήθως η «Τρανή Νεράιδα» (Ωραία Ελένη). Η δεύτερη στην τάξη

Εικόνα 77. Η «Κουρίδα» ή «Κουρί» ή «Κούρος» ή «Παπαλήθρα» ή «Παπάλα» ή «Παπαλύγχα» ή «Κοβόκα» ή «Γκόβα» ή «Γούρι» ή «Τυχερό» ή «Κουρό». Είναι ένα μικρό, αυτοτελές κοτσιδάκι που τα λίγα μαλλάκια κάλυπταν το «απαλό», δηλαδή την πρόσθια βρεγματική πηγή του βρέφους μέχρι την ηλικία που θα ήταν σε θέση να προφέρει ενκρινώς τη λέξη «Πέτρα», δηλαδή μέχρι την ηλικία των 18-24 μηνών που κλείνει-οστεοποιείται το «απαλό» του βρέφους, δηλαδή η «μοίρα» του, το «πεπρωμένο» του. Όταν γεννιόταν το πρώτο παιδί και ήταν θηλυκό η Μαμή μετά τα λούσματα κατά παράδοση του σήκωνε απαλά τα μαλλάκια γύρω από τη μεγάλη πηγή και τα ένωσε με λίγη ζύμη σχηματίζουσα στην κορυφή της κεφαλής του βρέφους ένα μικρό αυτοτελές κοτσιδάκι, το οποίο θεωρούσαν εθιμικά ως αποτρεπτικό του κακού. Προστάτευε το απαλό, δηλαδή το κέντρο του μυαλού. Γι' αυτό μετά από κάθε λούσιμο απέφευγαν να αγγίζουν την πρόσθια πηγή (απαλό) ως «κακοσημαδιά». Φρόντιζαν το «Γουρί» ή το «Τυχερό» του παιδιού, φέροντας τη χτένα προσεκτικά προς τα επάνω και το έδεναν μ' ένα κορδελάκι και όταν επρόκειτο να το βγάλουν έξω για περίπατο ή να το πάνε στην εκκλησία έδεναν πάνω στο κοτσιδάκι ένα μεγάλο λευκό φιογκό ως αντιβασκανίο, δηλαδή βασκαντουρίτσα, αποτρεπτικό για το κακό μάτι.

Μοίρα μετά την Τρανή Νεράιδα ήταν η Μαία. Η εντολή της Ωραίας Ελένης ήταν σαφής: «Να ψαχάξετε ψαχνά» δηλ. να ψηλαφάτε απαλά. Εκτός από το απαλό η «Ψαχούλα» έπρεπε λεπτομερώς να ψηλαφίζει όλο το σώμα του νεογνού πόντο-πόντο «από την κορφή ως τα νύχια» (εικόνα 72) για τυχόν κάταγμα κρανίου, για κεφαλαιμάτωμα, για παράλυση του προσωπικού νεύρου, για κάταγμα της κλειδός, για παράλυση του αυχενικού πλέγματος, λ.χ. παράλυση του Erb για κάταγμα βραχιονίου, για συγγενείς ανωμαλίες. Αυτή η «φυσική εξέταση γινόταν τρεις φορές. Συνήθως, όμως, η διάγνωση ήταν κατά 80-90% με το πρώτο «ψάχισμα», γι' αυτό και έλεγαν «πρώτη χέρα καλή χέρα» ή «πρώτη ψάχνα καλή ψάχνα». «Ψαχνίζω το ψάχισμα του απαλού» = η «ψηλάφηση». Ψαχουλόγος επίσης λεγόταν από τα δάχτυλα του χεριού ο δείκτης. Ψαχουλιστά να ακουμπάτε τ' απαλό να μην κλαίει το παιδί. Η Ωραία Ελένη κάθε ημέρα για επτά ημέρες ψαχούλιαζε τ' απαλό σε κακοπαθημένα άσωστα νεογνά. Ψαχουλόγοι λέγονται τα δύο δάχτυλα του χεριού (ψαχάζω = ψηλαφώ). Απαραίτητος ήταν ο έλεγχος, το «ψάχισμα» στα τρία σημεία που βγαίνει η ψυχή του βρέφους, το «απαλό», το «στόμα» και τα «νύχια». Ξεχωριστή μέριμνα και φροντίδα είχαν εκείνα τα νεογνά, στα οποία η πρώτη χέρα έγινε με το ξερβί χέρι (αριστερό). Αυτά είχαν την έγνοια της Ωραίας Ελένης, τις τρεις πρώτες μέρες. Το μοίρασμα γινόταν το τρίτο βράδυ, γιατί η προκεφαλή στα πρωτότοκα φεύγει μαζί με το οίδημα σχεδόν κατά 95% γύρω στο τρίτο 24ωρο. Τότε φαινόταν και όλες οι πιθανές κακώσεις

Εικόνα 78. Η «Κουρίδα» ή «Κουρί» ή «Παπαλήθρα» ή «Παπαλύγρα» είναι το κοτσιδάκι σύμβολο αποτρεπτικό του κακού. Πίστευαν ότι η τουφίτσα αυτή των μαλλιών προστάτευε το απαλό, δηλαδή την πρόσθια βρεγματική πηγή. Η λέξη Παπαλύγρα είναι πιθανόν από το Πα-Πα=που σημαίνει «Μη», δηλαδή μην το αγγίζεται και από το Ομηρικό λυγρός=ολέθριος, κακός, βλαβερός. Γι' αυτό το κοτσιδάκι αυτό το έφτιαχναν μέχρι να κλείσει το απαλό του παιδιού, δηλαδή μέχρι να πει τη λέξη «Πέτρα».

που είχαν γίνει κατά τον τοκετό, γι' αυτό του φορούσαν τσεμπεράκι τις τρεις πρώτες ημέρες!

Από τα κύρια επομένως καθήκοντα της «Ψαχούρας» ήταν: α) η κρανιοσκόπια, β) η νυχτοσκόπια (του χειριού-κυάνωση κ.λπ.) και γ) η ύπαρξη ή μη του αντανακλαστικού του θηλασμού. Άμα η Τρανή Μοίρα (Ωραία Ελένη) του βάζε χρυσό νόμισμα πάνω στο απαλό, αυτό ήταν ένδειξη ότι το καλομοίρανε, άρα ήταν υγιές. Αν, όμως, του έβαζε μολυβένιο, όπως ψηφίδες μολύβδου, τότε το παιδί θα ήταν «βαριόμοιρο». Η Ψαχούλα είχε στενή ανταλλαγή απόψεων για τη μοίρα ενός νεογνού με την «Καλιχέρα» ή «Χερίστρα» ή την «Χερικαρού», δηλαδή την Τρανή Νεράιδα (Ωραία Ελένη). Συνήθως την πρώτη χέρα, το «επάνω χέρι» θα λέγαμε, είχε η «Χερικαρού». «Χειρογράφιμο» ή «Χέρισμα» ή «Χερικαλιά» λεγόταν η ψηλάφηση του απαλού από τη Μοίρα. Η «Μοίρα Καλλιχέρα» ήταν η Τρανή Νεράιδα, δηλαδή η Ωραία Ελένη και ταυτιζόταν με το χέρι της Ωραίας Ελένης. Η «Ψαχουλόγα» με το λιψοσκουτελά (το δείκτη, δάχτυλο χειρός) και τον πελελή (μακρού δάχτυλο) «Ψαχουλιφτά» έβρισκε πρώτα τη μοίρα του παιδιού και εν συνεχεία έψαχνε όλο το σώμα. Κάθε τοπογραφική περιοχή που τελείωνε έδινε κι από ένα τσίμπημα για να δει αν αντιδρά με κλάμα ζωνρό, όπως θα έπρεπε. Έτσι έλεγε την κεφαλή, το λαιμό, τη ράχη, το θώρακα, τα άνω και κάτω άκρα, επίσης τα «πεντάοπα» (εικόνα 72), δηλαδή τις πέντε οπές: μάτια, μύτη, αυτιά, στόμα και ουρογεννητικό, τον πρωκτό και την ουρήθρα. Έλεγε: «Ό,τι γράφει η μοίρα δεν ξεγράφει η χέρα». Το μοίραμα με το ξερβί το χέρι αποτελούσε ένδειξη ότι η πρόσθια πηγή ήταν υπό τάση προβάλλουσα προς τα έξω και ανησυχούσαν δικαίως. Ασφαλώς δεν γνωρίζει ότι πρόκειται για εγκεφαλική αιμορραγία.

Ζ. Τα «Μοιρογραφήματα» της Τρανής Νεράιδας (Ωραίας Ελένης) και οι σχετικές προλήψεις. Φράσεις για το γράφιμο της Μοίρας του βρέφους από τα Κύθηρα (εικόνα 72)

Παραθέτουμε διάφορες φράσεις επιβιώσεις για το γράφιμο της Μοίρας από τα Κύθηρα:

«Η μοίρα του κάθε παιδιού είναι γραμμένη στο απαλό του, στο πάνω μέρος του μετώπου, στο «σταυρό», εκεί που ενώνεται το μετωπιαίο οστό με τα δύο βρεγματικά».

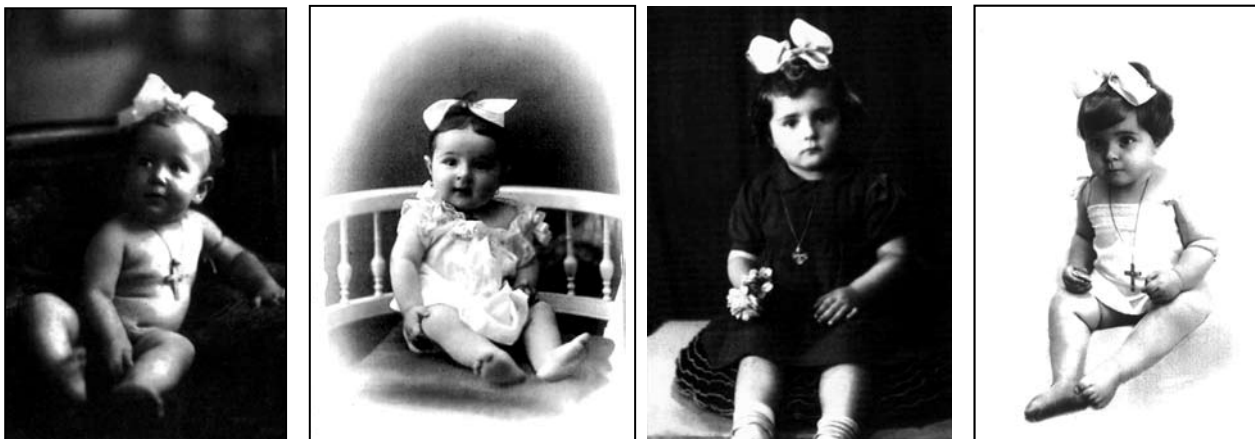
- «Τις ραφές του κρανίου τις λένε: το γράφιμο της μοίρας του Θεού».

- «Κάποτε οι Μοίρες μιλούσαν δυνατά. Τώρα μιλούνε τα «γεραγεδίσιτικα χαμηλόφωνα».

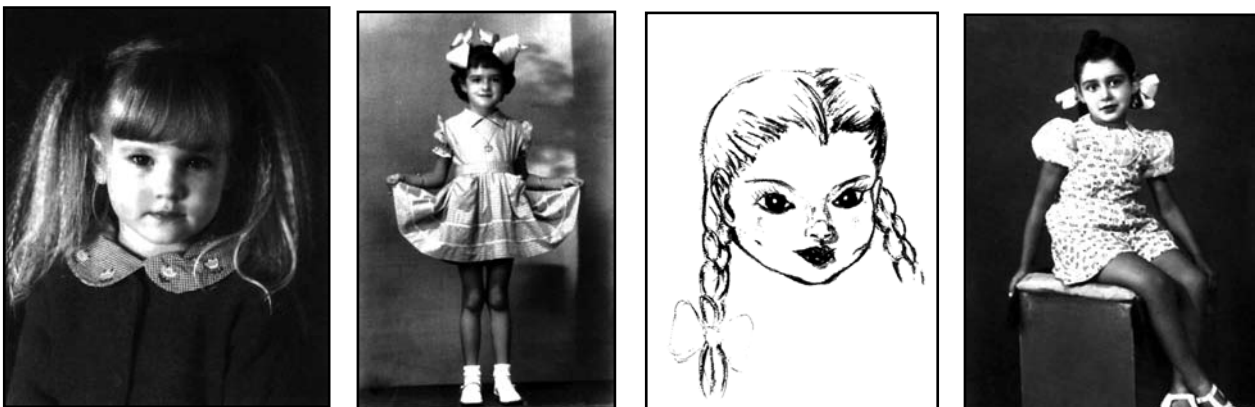
- «Τα παλιά χρόνια έκαigan επτά δαυλιά φυλλόχορτο. Τώρα βάζουν επτά κεριά και λίγο λιβάνι και λέγουν την ευχή: Καλορίζικο και καλοαναθρεμένο. Παλιά με το दाδί, το λύχο και το φυλλόχορτο τα μωρά ζούσαν. Σήμερα με το λιβάνι πεθαίνουν, θα έχεις ακουσιμένα που λένε «μυρίζει λιβάνι», δηλαδή κάποιο παιδί είναι ετοιμοθάνατο».

- «Ίκέτευαν τις Μοίρες να έρθουν να το καλομοιράνουν».

- «Γεια στα χεράκια σου Κυρά Τρανή», «Τα γραμμένα άγραφα δεν γίνονται», «Άλλα με μοίρα καλή τα μοιραί-

Εικόνα 79. Όταν το βρέφος ή το νήπιο πριν από τα τριήχρονα γενέθλιά του ήθελαν να το βγάλουν περίπατο ή να το πάνε στην εκκλησία και γενικά έξω σε επισκέψεις στη θέα των ματιών του κόσμου, για να ενισχύσουν την αποτρεπτική δύναμη της «Κουρίδας» ή «Παπαλύγρας» εναντίον του κακού ματιού του έβαζαν (έδεναν) ένα μεγάλο λευκό φιόγκο ως αντιβασκανίο και αποτρεπτικό για το κακό μάτι. Γνωρίζουμε από τη σύγχρονη χρωματοβιολογία ότι τόσο το λευκό, όσο και το μαύρο χρώμα θεωρούνται θετικά χρώματα. Το μεν λευκό απωθεί ενέργεια, το δε μαύρο απορροφά ενέργεια. Ο μεγάλος λευκός φιόγκος τραβούσε την προσοχή του βάσκανου ματιού και απωθούσε την εκλεμπόμενη ψυχοβολία, ώστε η ψυχοβολία να μην περνάει από τα οπτικά νεύρα προς τον υποθάλαμο, που θεωρείται σήμερα ως μορφοπλαστικό όργανο της βασκανίας. Ιδού λοιπόν πολλές πράξεις και ενέργειες της λαϊκής ιατρικής παράδοσης που άπτονται νομοτελειακά της σύγχρονης ιατρικής.

Εικόνα 80. Κατά τα τριήχρονα γενέθλια του κοριτσιού που είχε κλείσει το απαλό (οστεοποιηθεί φυσιολογικά η πρόσθια βρεγματική πηγή), που επίσης συνέπιπτε με τον έλεγχο των σφιγκτήρων, τότε εθιμικά για να το μνήσει η μητέρα του στη μητρότητα του έφτιαχνε την πρώτη του παιδική πάννη κούκλα που την έλεγαν «Κουτσούνα» και τον έκανε νέο χτένισμα. Στο εξής έκανε το χώρισμα των μαλλιών στη μέση και σχημάτιζε εκατέρωθεν δύο κοτσίδια που τα έλεγαν «Πετρούλα» και «Πανλούλα», γιατί ο Άγιος Πέτρος πέτρωσε στην ώρα του το απαλό (είχε κλείσει και δεν υπήρχε φόβος μόλυνσης), ο δε Άγιος Παύλος είχε προστατέψει το παιδί από κάθε κακό. Τα δύο αυτά κοτσίδια τα προτιμούσαν μέχρι την προεφηβεία, δηλαδή μέχρι 4-10 χρονών.

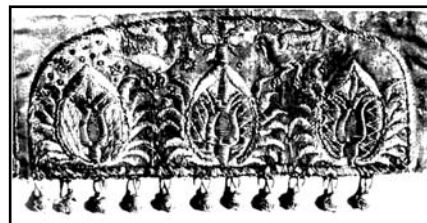
νουνε και άλλα με μαύρη κι αραχνιασμένη», «Κυρά-Τρανή να γράψεις το παιδί με το δεξί σου χέρι», «Από το σπίτι τις τρεις αυτές ημέρες δεν έπρεπε να βγει ούτε ψίχουλο ψωμί, για να μη γίνει το θηλυκό κλέφτρα», «Στο τραπέζι επάνω, όταν θα έρθουν οι Μοίρες για να μοιράνουν το παιδί, έπρεπε να είσαι «ψωμί βασιλικό», δηλαδή το αλεύρι να είναι κοσκινισμένο με φιλή κρησάρα, μια τούφα ξαντό ή βαμβάκι, αλάτι τριμμένο άχνη (η «αφράλα»), σε καντί, ένα βάζο μέλι, όλα επάνω σε δίσκο με ανοιγμένο το βάζο με το γλυκό».

- «Από τις Μοίρες η καθεμιά λέει τη γνώμη της, αλλά η τρίτη η «Τρανή Νεραίδα» κόβει τα παζάρια: Ίσχυε πάντα η γνώμη της. Η απόφαση της Τρανής είναι αμετάκλητη. Η Μοίρα και το ριζικό αν γράφει να πνιγεί και στου βοδιού το ζάλο πνίγεται. Ό,τι γράφει δεν ξεγράφει».

Πάνω στο τραπέζι έπρεπε επίσης να υπάρχουν και τρία ποτήρια από γυαλί γεμάτα νερό για να θυμίζουν την

Εικόνα 81. Μετά την προεφηβεία στο «Τσούπωμα» και στο «Βύζωμα» τα μαλλιά για λόγους υγείας και μύησης στην εφηβεία τα άφηναν συνήθως ελεύθερα ή τα έδεναν σαν αλογοουρά, να είναι ελεύθερα και στυλιπνά στην άκρη, ένδειξη υγείας και αρχόμενης λειτουργίας των ενδοκρινών αδένων ή τα έπιαναν μια μεγάλη μακριά κοτσίδα «φιδίσια», γενικώς σύμβολο, γιατί τα στυλιπνά μακριά μαλλιά έδειχναν υγεία, ήταν δηλαδή δείκτης της άρτιας λειτουργίας των ενδοκρινών αδένων και άρα σύμβολο γονιμότητας-μητρότητας και γι' αυτό προτίμησης και έλξης του άρρενος. Για να παγιδεύσει η Φύση το άρρεν για τη μητρότητα και τη διαιώνιση του είδους.

Εικόνα 82. Η διάπλαση του κρανίου στο νεογνό γινόταν την τρίτη ημέρα από τη γέννησή του, από τα πανόρχαια χρόνια. Την Τρίτη ημέρα συνήθως είχε φύγει το οίδημα της προκεφαλής και γινόταν εύκολα με τα δάχτυλα και τις παλάμες των δύο χειρών, «Χεροπενταδάκτυλα». Στη συνέχεια γινόταν σύσφιξη της κεφαλής με μία λωρίδα υφάσματος ή με το παραδοσιακό τσεμπεράκι, όπως π.χ. στη Σκύρο, στην Εύβοια, στα Κυκλαδονήσια, στα Κύθηρα και αλλού. Η λωρίδα του υφάσματος μετά την Τρίτη βδομάδα αντικαθίστατο με μια λευκή, πλατιά, μεταξωτή κορδέλα με φιόγκο ως αντιβασκάνιο.

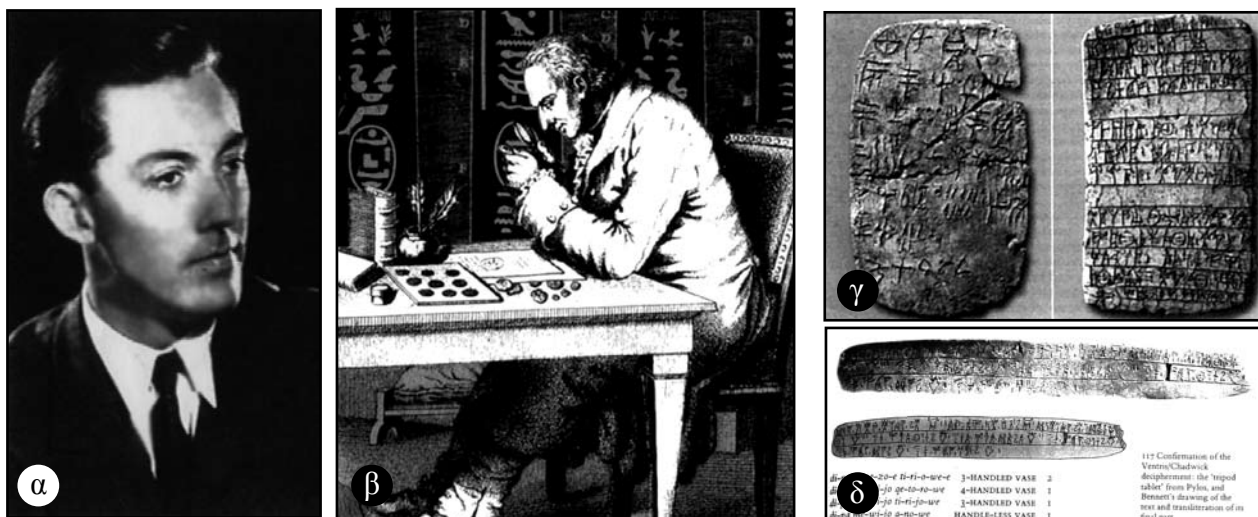
εντολή της Τρανής Νεράιδας για ενυδάτωση του βρέφους που θα μοιράνουν.

Τέτοιες παρακλήσεις για να κολακεύουν τις Μοίρες, τις διατύπωναν ως ποιηματάκια.

«Κυρά Τρανή, κυρά Καλή
για βάλε το χεράκι σου
στο απαλό τ' απάνω
για να γραφεί η μοίρα του
το καλλιό ριζικό του»
«Τρυφερά χεράκια
στ' απαλό του πάνω
και γλυκά λογάκια
για καλή του μοίρα»

Η. Η προετοιμασία για το καλωσόρισμα της Ωραίας Ελένης ως Τρανής Μοίρας και ως «Μοιραταρούς» την τρίτη νύχτα από τη γέννηση του νεογνού

Μια Αρκαδική παράδοση λέει ότι η Ωραία Ελένη φοβόταν πολύ τα άγνωστα σκυλιά και γι' αυτό το πρώτο μέτρο που λάμβαναν την τρίτη νύχτα, που θα πήγαινε με τις βοηθούς της να μοιράνει το παιδί, έπρεπε να είχαν δεμένα τα σκυλιά! Επίσης, τοποθετούσαν τρία φαναράκια εμπρός από το σπίτι για να βλέπει, για να μη σκο-

Εικόνα 83. α) Η αποκρυπτογράφηση της γραμμικής Β' γραφής από τον Michael Ventris, αρχιτέκτονα, ερμηνητή. Άξιο σημειώσεως είναι αυτό που μου διηγήθηκε ο φίλος μου ο Καπετάν Δημήτρης Φακίης όταν ήταν ως καπετάνιος στην υπηρεσία του εφοπλιστή κ. Γουλανδρή, σε μια κρουαζιέρα φιλοξενούμενων γλωσσολόγων επιστημόνων γύρω στο 1956 είχε ακούσει ότι τον Ventris τον είχε παρακινήσει η μητέρα του Δωροθέα, Ελληνοπολωνίδα, να σκεφτεί στην προσπάθειά του και την ελληνική γλώσσα την οποία ο Ventris είχε απορρίψει. Είχε ακούσει από τη μητέρα της (γιαγιά Νικολέττα) καταγωγής από τη νήσο Άνδρο, ότι ήταν ένα παιδικό έθιμο που έπαιζαν τις κουμπάρες τα αγόρια και τα κορίτσια στην παιδική ηλικία και το παιχνίδι οι κουμπάρες το έλεγαν στην Άνδρο Κούρο και Κούρη. Ίσως παραφορά της Μυκηναϊκής Κούρος και Κούρη. Ο Ventris με την ιδέα αυτή άλλαξε τις συλλαβές και απέδειξε ότι ο Κούρος είναι το αγόρι και η Κούρη το κορίτσι. Και έγινε η απαρχή της αποκρυπτογράφησης. β) Ο Σεμπολιόν που αποκρυπτογράφησε τη στήλη της ροζέτας. γ) Πύληνη πινακίδα με σημεία της γραμμικής Β' γραφής από το ανάκτορο του Νέκτορα στην Πύλο (Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο). δ) Η πινακίδα αυτή στάθηκε τυχερή για τον Μ. Ventris.

ντάψει και κακομοιράνει το παιδί. Στο παράθυρο προς το δρόμο άφηναν τρία λουκούμια για να γλυκαίνουν τις Μοίρες, ώστε να πουν γλυκά λόγια για το παιδί. Έστρωναν επίσης ένα τραπέζι και έβαζαν μέσα σε ένα δίσκο ένα βάζο ανοιχτό με μέλι ή γλυκό για να μπορούν να τραταριστούν μόνες τους οι τρεις Μοίρες για να το γλυκομοιράσουν και να του ευχηθούν. Όταν θα έρχονταν οι Μοίρες, δεν έπρεπε να ήταν ουδείς στο δωμάτιο, για να μη τις δει κανείς, εκτός από το «δωμάτιο», δηλαδή τους τοίχους! Οι δικοί του θα είναι έξω για να μην ακούσουν τι θα πουν οι Μοίρες. Έπρεπε το νεογέννητο να το έχουν στολισμένο με ωραία ενδύματα για να το καλομοιράνουν. Η ορθή Ιατρική ερμηνεία είναι αντίστροφη. Δηλαδή όταν το παιδί είναι φυσιολογικό, χωρίς μαιευτικές κακώσεις και νεογνολογικά προβλήματα, τότε είναι και επιδεκτικό να το ντύσουν ωραία, γιατί είναι πρόσχαρο και άρα το ότι θα το καλομοιράσουν είναι βέβαιο.

Θ. Η κατ' οίκον επίσκεψη της Ωραίας Ελένης ως Τρανής Νεράιδας και το καλωσόρισμα από την τρυφερολεχωνίτσα

Στην παράκληση της τρυφερολεχωνίτσας ικετεύοντάς την να καλομοιράνει το παιδί της, η Ωραία Ελένη ως «Τρανή Χερακαρού» της έλεγε: Μικρομιάνα μου και κυρά μου: «Μοιραίνουμε όπως βρούσκουμε». Αυτό δείχνει ότι η Τρανή Νεράιδα-Ωραία Ελένη είχε Ιατρική σκέψη, θα μοίρανε το κάθε παιδί ανάλογα με τα ευρήματα που θα προέκυπταν από τη φυσική εξέταση και μόνο. Όταν υπήρχε υποψία από την τάση του απαλού, δηλαδή η πηγή ήταν εξέχουσα, σήμαινε για κάτι σοβαρό, λ.χ. μαιευτική κάκωση με ενδοκρανιακή αιμορραγία, η Ωραία Ελένη σαν «Τρανή Νεράιδα» έδινε οδηγία = Ιατρική εντολή, ώστε να αποφευχθεί οποιαδήποτε άλλη επιβάρυνση της κατάστασης του νεογνού.

- «Την τρίτη βραδιά όλοι είναι άγρυπνοι και σιωπηλοί για να ακούσουν τα λόγια της Μοιραζούδας», «Η Μοίρα γράφει στο απαλό της κεφαλής με γραμματογραφική όσα πρόκειται να περάσει στη ζωή του το παιδί», «Η Μοίρα είναι αναπότρεπτη, ό,τι γράφει δεν ξεγράφει», «Την τρίτη ημέρα η «Τρανή Νεράιδα» έκανε ένα σταυρό στο μέτωπο», «Η τελική απόφαση για το μέλλον του νεογνού ήταν της Ωραίας Ελένης ως Μοιραταρούς. Η δεύτερη καλομοίρα ήταν η Μαμή και η τρίτη η «Ψαχνιάρα», δηλαδή αυτή που έκανε τη φυσική εξέταση όπως θα λέγαμε σήμερα Ιατρικά, δηλαδή επισκόπηση και ψηλάφηση.
- «Στο αγόρι φορούσαν σκουλαρίκι για να παραπλανήσουν τον κακό δαίμονα που έπαιρνε τα αγόρια, για να το νομίζει ότι είναι κορίτσι. Ο θυμολεμφικός θάνατος ήταν πολύ συχνότερος στα άρρενα βρέφη παρά στα θήλεα».
- «Το γράψιμο της Μοίρας με τις γραμματοσειρές της μοίρας γινόταν μόνο μια φορά και ό,τι αποφάιζαν για τα έκθετα θήλεα ήταν τετελεσμένο. Έλεγαν: «Αν ήταν να μοιρώνουμε δύο φορές οι Μοίρες, ποτέ δεν θα γεννιό-

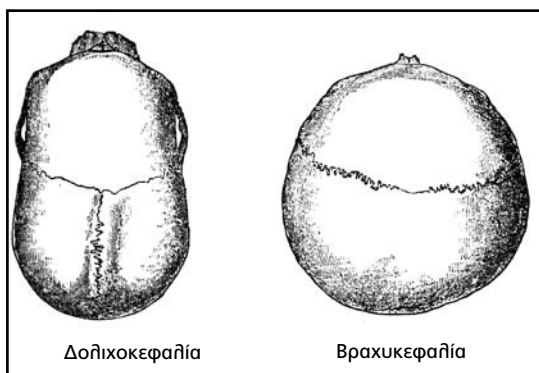

Εικόνα 84. Συγγενής διαμαρτία της διαπλάσεως της πρόσθιας βρεγματικής πηγής, δηλαδή του απαλού. Από ήπια μορφή βρεγματικής εγκεφαλοκήλης πιθανόν να έπασχε ο Δίας και από περισσότερο εκσεσημασμένη η θεά Αθηνά. Κατά 70-75% είναι νόσος οικογενής με επικρατούσα χαρακτηρισμό από τον πατέρα. Γι' αυτό η ελληνική μυθολογία λέει ότι η θεά Αθηνά γεννήθηκε από το κεφάλι του Δία πανομοιότυπη.

ντουσαν στον Κόσμο κακομοίρες».

- «Τα γραμμένα άγραφα δεν γίνονται». Η μοίρα του παιδιού ήταν στο χέρι της «Τρανής Νεραίδας», δηλ. της Ωραίας Ελένης».
  - Στα τρία κελεύσματα-εντολές της Τρανής Νεραίδας (Ωραίας Ελένης) ήταν και τούτο: «Η μάνα έπρεπε να καθίσει τρεις ημέρες και να παρακολουθεί να δει αν το παιδί γελάει ή κλαίει ή αν κάνει μορφασιμούς (παράλυση του προσωπικού νεύρου)».
- «Έχε την έννοια του παιδιού καθόλου να μην κλάψει γιατί θε να 'ρθει η μοίρα του απόψε να το γράψει»

I. Οι Δυστοκίες και η Ισχιακή προβολή καθόριζαν τη «Μοίρα», το «Πεπρωμένο» του παιδιού. Οι Δοξασίες για τις

Εικόνα 85. Το σφίξιμο του κρανίου μετά τη διάπλαση στα αγόρια εφαρμοζόταν για τρεις εβδομάδες, ενώ στα κορίτσια η σύσφιξη κρατούσε τρεις μήνες ή και περισσότερο αν χρησιμοποιούνταν τσεμπεράκι. Αποτέλεσμα τα περισσότερα αγόρια να έχουν σχήμα κεφαλής Δολιχοκεφαλίας, ενώ τα κορίτσια Βραχυκεφαλίας. Πίστευαν ότι τα αγόρια ως Δολιχοκέφαλα ήταν περισσότερο φιλελεύθερα, ταχύτερα στο νου, ενώ τα κορίτσια με τη σύσφιξη για τρεις μήνες γίνονταν συνεπτά και δεν ξεπόρτιζαν, ούτε εγκατέλειπαν εύκολα την οικογένεια.

Εικόνα 86. Διάπλαση του κρανίου με παραμορφώσεις. Από έρευνα πολλών ετών δεν βρήκαμε ούτε ένα περιστατικό στον ελληνικό χώρο. Η καταστροφική αυτή συνήθεια παρατηρείται σε μερικές απολίτιστες πολεμικές φυλές. Έτσι στα αγόρια εξασκούσαν πίεση στα μετωπιαία οστά από την κούνια για να γίνουν καλοί πολεμιστές. Και πραγματικά το πετύχαιναν από ένστικτο. Ως πολεμιστές δεν είχαν αναστολές, ήταν πολύ ρηφοκίνδυνοι, έπεφταν και στη φωτιά. Για τα κορίτσια η παραμόρφωση των βρεγματικών οστών γινόταν για να μην ξεπορτίζον και για να μη μιλάνε πολύ. Οι πρωτόγονες αυτοί μέθοδοι των απολίτιστων λαών έβλαψαν φοβερά τα αθώα αυτά πλάσματα παρότι τα ωφέλησαν.

«Τριμερούδες» που αποφαίνονταν την τρίτη νύχτα για τυχόν Μαιευτικές κακώσεις. Η ονομασία της πρόσθιας βρεγματικής πηγής το «απαλό», η «μοίρα»

Η δυστοκία και η ισχιακή προβολή του εμβρύου κατά τον τοκετό καθόριζαν και τη μοίρα του παιδιού. Όταν το παιδί στα Κύθηρα γεννιόταν με ισχιακή προβολή και το ένα πόδι με πρόπτωση το έλεγαν «κακοπόδαρο» ή «γρουσουζή» ή «ανάποδο». Επειδή γεννήθηκε ανάποδα πίστευαν ότι φέρει αναποδιά = Μαιευτική κάκωση (εικόνες 73, 74, 75, 76). Το αντίθετο είναι ο «καλοπόδαρος». Όταν η Μαία έκανε επισκόπηση και έβρισκε το αρτιγέννητο, αρτιμελές, φώναζε με αλαλαγμούς χαράς: «Χαίρου Γη καινούρια καλοπόδαρα σε πατούν». Τα βρέφη αυτά οι αρχαίοι τα έλεγαν «Καλλοιοιώνισκους».

1Α. Τα καλομοιρωμένα παιδιά δεν έχουν πάνω τους «ψεγάδι», γιατί είναι υγιή, ενώ συγχρόνως είναι καλομοιρωμένα και τυχερά στην υπόλοιπη ζωή τους

Το παιδί για να έρθουν οι Μοίρες να το καλομοιρώσουν, το στόλιζαν και το τραγουδούσαν. Παραθέτουμε ενδεικτικά μερικά στιχάκια για τα καλομοιρωμένα βρέφη.

«Ομορφοκαμωμένη μου
κι όποιος σου βρει ψεγάδι
θα σου 'χει όχτρητα πολλά
και κάκητα μεγάλα»

«Η Μοίρα που σε μοίρανε
αδράχτι είχ' ασημένιο
και νήμα από μάλαμα
και μοίρανε και σένα»

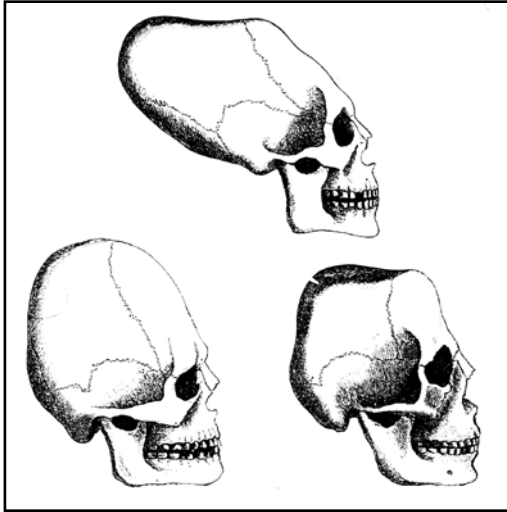
«Νάτε το οι πέντε μοίρες
και οι δέκα καλομοίρες
νάτε το σε πιο καλές
οι μεγάλες κι οι μικρές»

«Πάρτε το, χορεύτε το
και γλυκοχαϊδέυτε το
πέιτε του να ζει ν' αυξάνει
τις νεράιδες να μαραίνει»

«Χρυσή μοίρα η καλομοίρα»

«Το χρυσομοιρασμένο και το βαρύμοιρο»

Ενδεικτικές παροιμίες και παροιμιώδεις φράσεις:

Εικόνα 87. Επίκτητες παραμορφώσεις κρανίου: 1. Οξυκεφαλία, 2. Πυργοκεφαλία, 3. Σκαφοκεφαλία. Επίκτητες παραμορφώσεις από εφαρμογή εξωτερικής πίεσης επί του κρανίου των βρεφών σε πρωτόγονες φυλές είχε σκοπό να κάνει ριφοκίνδυνους πολεμιστές, αφού από την εξασκουμένη πίεση απομακρύνονταν κατά πολύ οι μετωπιαίοι λοβοί του εγκεφάλου, γιατί για να επιζήσουν έπρεπε να είναι πολύ ριφοκίνδυνοι.

της «Σταλώστρας», ώστε το απαλό του παιδιού να προστατεύεται από τυχόν εκδορές, στο χτένισμα, τραύματα ή μολύνσεις, ώστε να μην κλείσει πρόωρα. Η πρόωρη σύγκλιση θα απέβαινε εις βάρος της διανοητικής ανάπτυξης του βρέφους. Το απαλό έπρεπε να παραμείνει ανοιχτό (μαλακό) στην ψηλάφηση μέχρι 18-24 μηνών, όταν το νήπιο θα είναι σε θέση να πει ευκρινώς τη λέξη πέτρα τότε οστεοποιείται και γίνεται σκληρό σαν πέτρα. Ήταν ταυτόχρονα και ένα «βιολογικό χρονόμετρο» ωρίμανσης της λεκτικής ικανότητας του βρέφους.

1. Τα Λαϊκά «Σταλώματα» στο νησί των Κυθήρων

Από τη Μυκηναϊκή εποχή στα Κύθηρα και σε πολλά μέρη της Ελλάδος, Κυκλάδες, Πελοπόννησο, Ήπειρο κ.λπ., η Μαμή προκειμένου η πρόσθια πηγή να έχει ομαλή φυσιολογική πορεία, δηλαδή να οστεοποιηθεί, «να σφίξει», να «πετρώσει» μετά τους 18-24 μήνες της ζωής του παιδιού, μετά το «αφαλόκομμα» τοποθετούσε επάνω στο «απαλό» του αρτιγέννητου τρία πράγματα: α) ψιλοτριμμένο αλάτι, που στα Κύθηρα το λένε «αφράλα» και είναι λεπτόκοκκο αφράτο αλάτι μαζεμένο από κυλάνσες βράχων στο νησί, για να «σφίξει το μυαλούδακι του και να γίνει έξυπνο παιδί». Από φυλλόχορτο (το Ελένιο) ή κόνιζα με τριμμένα φύλλα μυρσίνης ή τριμμάτα μύσχου ή κανέλλας ή τριμμένο μοσχοκάρυδο που τα λένε στα Κύθηρα «Τροφαλιές», γιατί μ' αυτό πίστευαν ότι τρέφεται το μυαλό του μωρού». Η αφράλα για να γίνει το κορίτσι αφράτο, το φυλλόχορτο για να μην φειριάσει, ούτε να το τρώνε οι ψύλλοι. Τη Μυρτιά, για να μην απομακρύνεται από την Εκκλησία. Οι «Τροφαλιές» έλεγαν οι Τσιριγώτισσες ωρίμαζαν το κορίτσι, το έκαναν συνετό και έβρισκε καλό γαμπρό». Επειδή στο αρτιγέννητο το «απαλό» έπαλλε, ακολουθώντας τις σφύξεις της καρδιάς, πίστευαν ότι ήταν το κέντρο του εγκεφάλου και άρα της ψυχής του παιδιού και κατ' επέκταση του ανθρώπου, γι' αυτό το έλεγαν «αφαλό». Εξού προήλθε το «απαλό» και γι' αυτό το έλεγαν και «μοίρα» και «πεπρωμένο».

Επίσης, η λέξη «πηγή» διατηρήθηκε ως ορολογία στην Ιατρική μέχρι σήμερα από εκείνη τη μακρινή εποχή. Σε πολλά μέρη της Πελοποννήσου πίστευε ο λαός ότι ο εγκέφαλος είναι το κέντρο της ζωής και ότι η ψυχή του ανθρώπου κατοικεί στο κέντρο του εγκεφάλου, δηλαδή στο «απαλό» του, γι' αυτό το έλεγαν και «μοίρα» και «πεπρωμένο». Σε άλλα μέρη της Ελλάδος θεωρούσαν ως κέντρο της ψυχής την καρδιά, οι δε λαϊκοί Νεοέλληνες ότι ήταν το επιγάστριο στο ύψος της ξυφοειδούς αποφύσεως, που αντιστοιχεί στην καρδιοοισοφαγική συμβολή (καρδιακό στόμιο) και λέγεται «ψυχικό». Είναι γνωστό ότι επειδή εκεί καταλήγουν τα δύο πνευμονογαστρικά νεύρα, η περιοχή επηρεάζεται από ψυχικά ερεθίσματα κατά 70%.

Η Μαία την εποχή εκείνη, υπό την προστασία και επίβλεψη της Θεάς Ήρας, προστάτιδας του τοκετού και της λοχείας, προκειμένου η πρόσθια πηγή να έχει ομαλή φυσιολογική πορεία, δηλαδή να οστεοποιηθεί μετά τους

«Ούτ' ελιά χωρίς ξεράδι
ούτε νια χωρίς ψεγάδι»

«Το καλομοιρωμένο παιδί
δεν έχει ψεγάδι, ούτε στο κεφάλι του
ούτε πάνω στο κορμί του»

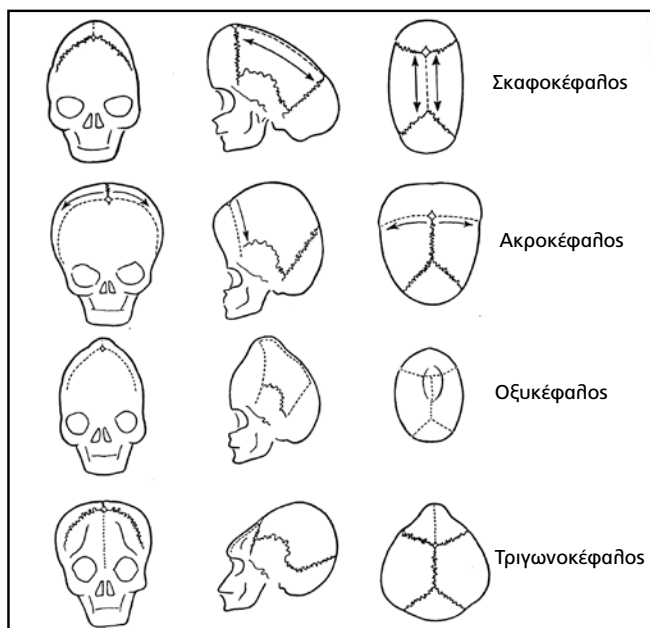
ΙΒ. Φράσεις σχετικές από τη Λαϊκή Ιατρική Παράδοση των Κυθήρων που αφορούν την πρόσθια Βρεγματική Πηγή, δηλαδή το «Απαλό» του βρέφους

Το «απαλό» σταλώνει με τον καιρό, δηλαδή γίνεται στερεό, «Έχει τ' απαλό νυδιά». «Μην αμπώθεις το απαλό του παιδιού μου μόνο να μου φτάσει (=να μην πάθει κακό). «Μη του σβουλιάς τ' απαλό του». «Η Κυρά μαμή έτριψε αφράλα (αλάτι που μαζεύεται από κοιλότητες βράχων, θεωρείται στα Κύθηρα το καλύτερο αλάτι) και με βαμβάκι μαζί τα 'δεσε στο παλό του παιδιού για να σφίξει, να ψηθεί το κόκαλο και να 'ναι το μυαλό αλατισμένο για να λέει όταν θα μεγαλώσει νόστιμες κουβέντες», «Δεν το πατούν (πιέζουν) δυνατά τ' απαλό του παιδιού, γιατί είναι για κακό, δεν γίνεται έξυπνο το παιδί».

ΙΓ. Επιβιώσεις, Προλήψεις και Δεισιδαιμονίες σχετικές με την πρόσθια Βρεγματική Πηγή, «Απαλού» των νεογνών και βρεφών στο νησί των Κυθήρων από την «Τρανή Νεράιδα» της «Νεραϊδοσπηλιαρέας»

Μετά τις πρώτες περιποιήσεις του «απαλού» από τη Μαμή και τις μαγικοϊατρικές πράξεις καθαριότητας από το εμβρυϊκό σμίγμα της κεφαλής, η μητέρα του βρέφους φρόντιζε με τη συμπαράσταση και των εμπειρικών Παιδογιατριστών της «Απαλούδισσας» και

Εικόνα 88. Στις εκ γενετής γονιδιακές κρανιοσυνοστεώσεις η διάπλαση του κρανίου δεν προσέφερε πολλά, σχεδόν καμιά βοήθεια, γιατί δεν ήταν πάντα ορατή τις πρώτες εβδομάδες, αλλά και να ήταν δεν άλλαζε τη μοίρα του ατυχού αυτού παιδιού. Σ' αυτά συνήθως το απαλό έκλεινε τον τρίτο μήνα ή και λίγο αργότερα, με αποτέλεσμα ο εγκέφαλος να μην μπορεί να εκπληχθεί και αναπτυχθεί εφόσον οι ραφές είχαν πρόωρα κλείσει. Τα βρέφη αυτά έμεναν πάντα διανοητικά καθυστερημένα, με διανοητικό ηλικίο κάτω του 100. Σήμερα διαγιγνώσκονται εγκαίρως και χειρουργούνται.

μας». Όταν ήταν κορίτσι την «παισπάλη», δηλαδή το πρωτοπήξιμο του γάλακτος που βάζουν στην τσαντήλα για να γίνει τυρί το έλεγαν «Γραύς» = δηλ. από κορίτσι να γίνει γραύς=γραία. Επίσης το έλεγαν και πάσπαλο της Τρανής Νεραΐδας στα Κύθηρα.

ΙΔ. Η Βρεφική «Κουρίδα» («Παπαλήθρα») ή «Κουρί» ή «Τουμπί» ή «Κούρος» ή «Παπάλα» ή «Παπαλύγρα» ή «Κουβόκα (Κορώνα)» ή «Γκάβα» ή «Γούρι» ή «Τυχερό» ή «Κρυφό». Ένας εθμικός τρόπος προστασίας του «απαλού» των βρεφών στα Κύθηρα. Η ιατρική προσέγγιση και ο συμβολισμός της

Ένας εμπειρικός τρόπος προστασίας της πρόσθιας βρεγματικής πηγής «απαλού» του κρανίου των βρεφών που έχει επιβιώσει από τα αρχαία χρόνια. Ήταν ένα μικρό αυτοτελές κοτιδάκι, που με τα λίγα μαλλάκια κάλυπταν το «απαλό» του βρέφους μέχρι να αρθρώσει τη λέξη «πέτρα», δηλαδή μέχρι την ηλικία των 18-24 μηνών που κλείνει, δηλαδή οστεοποιείται το «απαλό» του βρέφους. Όταν γεννιόταν το πρώτο παιδί και ήταν θηλυκό (κορίτσι) η Μαμή μετά τα «λούσιμα», κατά παράδοση, του σήκωνε απαλά τα μαλλάκια του γύρω από τη μεγάλη πηγή (απαλό) και τα ένωνε με λίγη ζύμη, σχηματίζουσα στην κορυφή της κεφαλής του βρέφους ένα μικρό αυτοτελές κοτιδάκι (εικόνα 77) που το έλεγαν «Κουρίδα» ή «Παπαλήθρα» ή «Παπαλήγγρα», δηλαδή στη θέση που αντιστοιχούσε στη μεγάλη βρεγματική πηγή, δηλαδή στο «απαλό» ή «μοίρα» ή «πεπωμένο». Το κοτιδάκι αυτό θεωρείτο το «γούρι» του παιδιού και αποτρεπτικό του κακού. Μετά από κάθε λούσιμο το χτένιζαν, φέροντας το χτένι απαλά και προσεκτικά προς τα επάνω και το έδεναν με ένα κορδελάκι ή ένα φιόγκο (εικόνα 78). Αυτό γινόταν εθμικά για να προστατεύσει την περιοχή από τυχόν τραύματα (φόβος μόλυνσης από εκδορά, μηνιγγίτιδα κ.λπ.) (εικόνα 79).

Την «Παπαλήθρα» εκτός από την έννοια της Ιατρικής προστασίας, οι μητέρες τη θεωρούσαν και ως ένα χαριτωμένο στολίδι της κόμμωσης του παιδιού, πολύ τρυφερό και αγαπητό και στο ίδιο το βρέφος, καθώς και στους οικείους του. Την «Παπαλήθρα» με το χτένισμα έφτιαχναν κανονικά-εθμικά μέχρι τα τριχρόνα γενέθλια της κόρης, οπότε συνέπιπτε και με το κλείσιμο του απαλού. Συνήθως στα τριχρόνα γενέθλια του νηπίου γινόταν ένα είδος πρωτογενούς μνητικής τελετής από τη μητέρα του νηπίου, η οποία έφτιαχνε μικρές πηγανίτες που τις έλεγαν επίσης «Παπαλήθρες» και τις μοίραζε στα αγοράκια της γειτονιάς. Στην ορεινή Αρκαδία (Αλωνισταινά, Βυτίνα,

18-24 μήνες της ζωής του παιδιού, είχε επιβάλλει εθμικά ορισμένες τελετουργίες. Ήτοι: Η Μαία μετά την ομφαλοτομία, «αφαλόκομμα», τοποθετούσε επάνω στο «απαλό» του αρτιγέννητου συμβολικά τρία πράγματα:

- Ψιλοτριμμένο αλάτι, για να «σφιξεί το μυαλούδακι του και να γίνει ένα μυαλωμένο και σοφό παιδί».
- Μια τουφίτσα άσπρη από μαλλιά προβάτου για να ζήσει και να ασπρίσει (να μακροημερεύσει).
- Ένα χρυσό νόμισμα που το έλεγαν «κούρο» αν ήταν το παιδί αγόρι ή «κουρί» αν ήταν κορίτσι (ίσως η λέξη εκ του κάρα = κεφαλή), το «γούρι» του παιδιού.

2. Η χρήση των Λαϊκών «Νεραΐδοπηγμάτων» στα Κύθηρα

Στα Κύθηρα και σε μερικά Κυκλαδονήσια, λ.χ. Άνδρο, έβραζαν ένα αυγό και με τον κρόκο του «χρυσωναν» κάθε Σάββατο τ' απαλό. Επίσης, με «απαλό κρασί» αραιωμένο με γάλα ή ασπράδι αβγού και κρασί με ψίχα ψωμιού ή μυζήθρα. Όλα αυτά ή χωριστά τα έδεναν στο απαλό του μικρού με ειδικό σκουφάκι που έδενε στο σαγονάκι του, για να μιλήσει γρήγορα, να «κρίνει γρήγορα». Επίσης στα Κύθηρα έβαζαν επάνω στο απαλό την «απαλή» για να σφιξεί. Τη λένε και «παισπάλη»=το χλωρό τυρί. Επίσης, έβαζαν αλεύρι (αλευρίτη) ή βαμβάκι για να είναι ζεστό, για να δώσει και να γίνει το παιδί μακροζώο ν' ασπρίσει, να γεράσει. Την ώρα που το έβαζαν έλεγαν φωναχτά αν ήταν αγόρι «Γερό και Γέρο να το δούμε το παιδί

Εικόνα 89. Ο «Αδελφοδιώχτης» ή «Αδελφοφάγος». Ανήκει στην ομάδα της καθυστέρησης της σύγκλισης της πρόσθιας βρεγματικής πηγής (απαλού). Οφείλεται συνήθως σε ήπια μορφή Υδροκεφαλίας. Όταν ένα παιδί, συνήθως αγόρι, γεννηθεί με μεγάλο κεφάλι, μεγάλο σε έκταση απαλό και στο ριζορύνιο έχει μια «μπλε φλεβίτσα» σαν μυγίτσα, τότε λένε ότι το παιδί έχει «Αδελφοδιώχτη» ή ότι είναι «Αδελφοφάγος». Πίστευαν ότι τα επόμενα παιδιά που θα γεννιούνταν θα πέθαιναν, γιατί το παιδί διώχνει τα μέλλοντα αδέρφια του να έρθουν. Για να το θεραπεύσουν το «φούρνιζαν» τρία Σάββατα σε χαμηλή θερμοκρασία.

να τον βοηθήσει. Ο Ventris δέχθηκε και μαζί ετοίμασαν ένα λεπτομερές άρθρο: «Evidence for Greek Dialect in the Mycenaean Archives», το οποίο ολοκληρώθηκε το Νοέμβριο του 1952 και δημοσιεύθηκε το 1953 στο Journal of Hellenic Studies 73, 84-103, 1953. Δυστυχώς ο πρόωρος αιφνίδιος θάνατος του Ventris σε αυτοκινητιστικό ατύχημα ανέκοψε το σπουδαίο έργο του, το οποίο είχε μεταθέσει την Ελληνική Ιστορία τουλάχιστον 1.500-2.000 χρόνια προς τα πίσω στην Προϊστορία και Μυθολογία. Έτσι, απέδειξε ότι τα θεωρούμενα σκοτεινά εκείνα χρόνια ήταν Ελληνικά ιστορικά χρόνια. Το έργο του Ventris ολοκλήρωσε ο John Chadwick. Σήμερα εμείς, 54 χρόνια μετά την αποκρυπτογράφηση της Γραμμικής Γραφής Β, για πρώτη φορά φέρουμε στη δημοσιότητα την ερμηνεία του απόκρυφου, αποτρεπτικού, του κακού για τα βρέφη αυτού δρώμενου και τη συμβολική σημασία που είχε από τα Αρχαία χρόνια το κούρη και ο κούρος, όπως έχει επιβιώσει στη Λαϊκή Ιατρική Παράδοση. Από τα τριχρόνα γενέθλιά του και μετά η «εθιμική κόμμωση» μέχρι την εφηβεία συνίστατο στο χώρισμα των μαλλιών στη μέση και σχηματισμό εκατέρωθεν δύο κοτσιδιών. Τα δύο αυτά εθιμικά κοτσιδάκια (εικόνα 80) τα έλεγαν «Πετρούλα» και «Παυλούλα» ή «Παυλίνα», γιατί ο Αϊ Πέτρος «πέτρωσε» (οστεοποίησε) στην κατάλληλη ώρα το απαλό του παιδιού ώστε να είναι έξυπνο. Τα δύο αυτά κοτσιδάκια τα έλεγαν και «Διδυμάρικα» ή «Γεμελάκια».

Μετά την εμμηναρχή που γινόταν η γενετήσια αγωγή από τη Μαμή παρουσία της μάνας, το χτένισμα έπαιρνε την έννοια της μικτής μυητικής και Ιατρικής σημασίας. Φρόντιζαν τα μαλλιά να είναι υγιή, στιλπνά, μακριά και να καταλήγουν σε μεγάλη μονόχωρη «φιδίτσια» κοτσιδά, η οποία έφτανε πολλές φορές μέχρι την οσφυϊκή μοίρα της σπονδυλικής στήλης και ήταν σύμβολο σεξουαλικής ωριμότητας και κυρίως ήταν φαλλικό σύμβολο άρτιας λειτουργίας των ενδοκρινών αδένων και άρα έμμεσα σύμβολο για την ανεύρεση του πολυπόθητου γαμπρού. Την

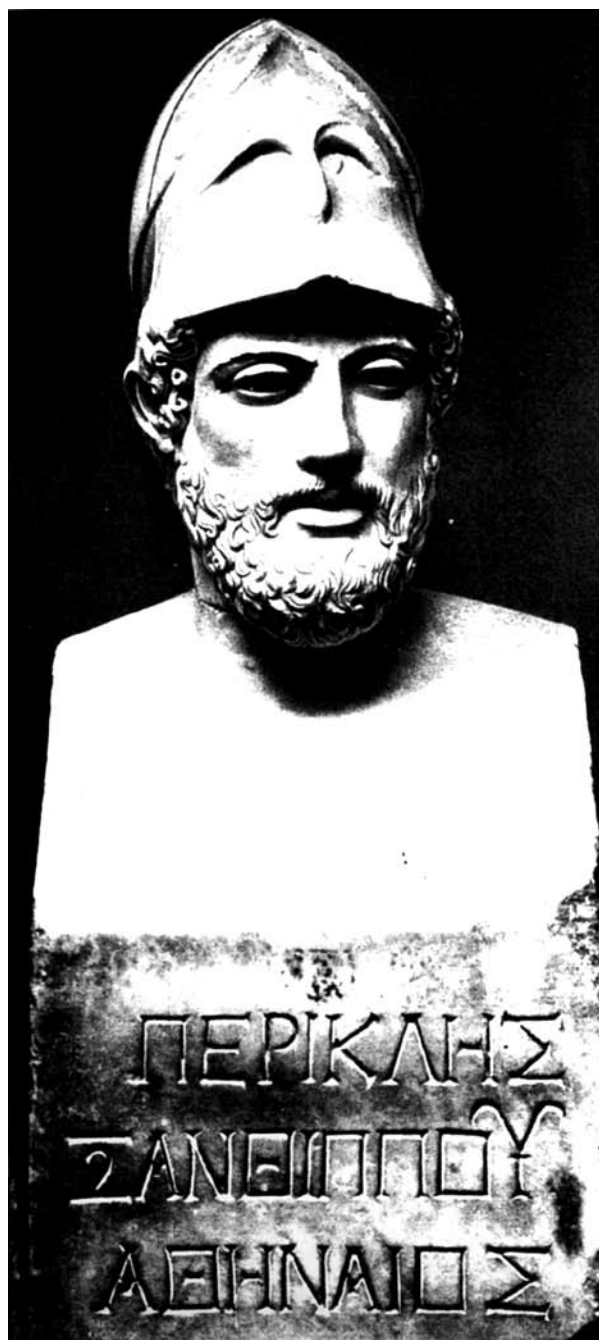
Πιάνα) προτιμούσαν τις «δίπλες». Την ημέρα επίσης αυτή, η μάνα έφτιαχνε στο τριχρόνο κοριτσάκι την πρώτη της πάνινη κούκλα που την έλεγαν «Κουτσούνα» και θεωρείτο η πρώτη μήση στη Μητρότητα, γιατί συνέπιπτε και με τον έλεγχο των σφιγκτήρων του, άρα με την αρχή της ωριμότητας. Μετά από κάθε λούσιμο απέφευγαν να αγγίξουν το απαλό, σαν κακοσημαδιά, για να μην προξενήσουν βλάβη, όπως πίστευαν, στο μυαλό του παιδιού. Αυτός ήταν εξάλλου ο προορισμός της μικρής αυτής τουφίτσας, της κουριδας ή παπαλύγρας. Κατά την έξοδο του παιδιού ή τον περίπατο ή τον πηγαισμό του στην εκκλησία, ως αποτρεπτικό για το κακό μάτι, έδεναν στο κοτσιδάκι αυτό ένα μεγάλο λευκό φιόγκο (εικόνας 80, 81, 82).

α) Κούρος και κορί και η θανατοουργική έννοια και σημασία των δύο αυτών λέξεων ως συμβόλων αποτρεπτικών του κακού στα βρέφη.

Για την ιστορία αναφέρουμε ότι οι δύο αυτές λέξεις που προσδιορίζουν από την τουφίτσα των μαλλιών το αγόρι και το κορίτσι απέβησαν κατ' εξοχήν «σημαδιακές», γιατί έγιναν η αιτία για τη μεγαλύτερη ανακάλυψη, η οποία διεύρυνε την ιστορία του Ελληνικού έθνους κατά 1.500-2.000 χρόνια προς την προϊστορία. Έτσι, τα μυθολογικά και Μυκηναϊκά χρόνια αποδείχθηκαν ότι ήταν ιστορικά. Πρόκειται για την αποκρυπτογράφηση της Γραμμικής Γραφής Β, την οποία ο Michael Ventris, αρχιτέκτων και ερευνητής στην αποκρυπτογράφηση ιδεογραμμάτων, απέδειξε ότι η Γραμμική Γραφή Β ήταν Ελληνική (εικόνα 83). Ο Ventris το 1952 άρχισε να εξετάζει δύο ιδεογράμματα, τα οποία ο Cowley είχε ερμηνεύσει χωρίς να μπορεί να τα προφέρει ως αγόρι και κορίτσι, τα ko-wo και τα ko-wa. Ο Ventris πρόσθεξε την κλήση και πρόσθεσε το (r) στο μέσον και το (s) στην κατάληξη. Korwos = το Ομηρικό Κούρος (το αγόρι) και Korwa = Κούρη (το κορίτσι). Οι δύο αυτές λέξεις ήταν η αφετηρία να αποκρυπτογραφηθεί άλλες δεκαεννέα λέξεις. Τον Ιούνιο, λοιπόν, του 1952, στο Γ' Πρόγραμμα του BBC έκανε μία τολμηρή ομιλία, ισχυριζόμενος ότι η Γραμμική Γραφή Β ήταν Ελληνική διάλεκτος και μόνον. Τυχαίως ο διακεκριμένος κλασικός φιλόλογος στην Οξφόρδη John Chadwick άκουσε την ομιλία, συνεχάρη τον Ventris και προθυμοποιήθηκε

Πυργοκεφαλία σε βρέφος

Εικόνα 90. Ο Περικλής, ο μεγάλος αυτός πολιτικός και ορήτορας, ο οποίος εδραίωσε τη Δημοκρατία είχε πυργοκεφαλία, μία δυσμορφία στο σχήμα της κεφαλής του από μερική επίκτητη κρανιοσυστολέση, λόγω της στενωμένης πύελου της μητέρας του Αγαρίστης. Γεννήθηκε με προσωπική προβολή και δυστοκία από στενωμένο πυελογεννητικό σωλήνα, ώστε η κεφαλή του ήταν μακρουλή.

«Παπαλήθρα» ή «Παπάλα» πολλές νέες γυναίκες συνέχιζαν και την έφτιαχναν «απόκρυφα» και στην ενήλικη ζωή, γιατί τη θεωρούσαν ως ιερό σύμβολο της δύναμης, του πεπρωμένου της γυναίκας ή του γένους. Γι' αυτό την έλεγαν και Κορώνα.

Το έθιμο αυτό το συνήθιζε και η Ωραία Ελένη ως απόκρυφο. Πιθανόν να είναι επιβίωση Μυκηναϊκής εποχής. Όταν ο Πάρις στην εξοχή με τρόπο της αφαιρέσει το χρυσοποίκιλτο μαντήλι και είδε την «Παπαλήθρα» γύρω από το σημείο που αντιτοιχούσε στη μεγάλη «πηγή», τότε η ωραία βασίλισσα περιχαρής του είπε: «Φαίνεται ότι το θέλημα της Θεάς Αφροδίτης είναι γραμμένο για σένα στην κορυφή, στο μέτωπό μου, στο «Κουρί» μου και

εσύ δεν είσαι πλέον ξένος αλλά ο πρώτος που αποκαλύπτει τη «Μοίρα», την «Πηγή», την «Κορώνα» της κάρας μου, την «Παπαλήθρα» και το μέρος στο οποίο «ό,τι γράφεται δεν ξεγράφεται». Από αυτή τη στιγμή πολύ λίγο έχω να φοβηθώ την οργή του Βασιλιά-Ανακτα-συζύγου μου». Το προοίμιο της εκούσιας απαγωγής της Ωραίας Ελένης, όπως έχει επιβιώσει στο λαϊκό παραμύθι και στην Αρκαδική παράδοση της «Τρανής Νεραΐδας», ήταν το φανέρωμα της «Παπαλήθρας», της απόκρυφης Κορώνας της πεντάμορφης βασίλισσας. Τελικά α) το μικρό κοτσιδάκι, η «Παπαλήθρα», που το είχαν καθιερώσει από τη γέννηση μέχρι τα τριόχρονα γενέθλια του κοριτσιού, β) τα διπλά κοτσιδάκια, τα «Γεμελάκια» και γ) η «φιδίσια κοτσίδα» κατά την εφηβεία, αποτελούσαν αξιόλογα σύμβολα, δηλωτικά σταθμών της σωματοψυχικής ανάπτυξης και της ενδοκρινολογικής ωριμότητας ενός κοριτσιού. Ήταν εθιμικά σύμβολα αναγκαία για τη ζωή και την υγεία της περιόδου της ανάπτυξης, δηλαδή από τη βρεφική, την παιδική, την εφηβική ηλικία μέχρι την ενηλικίωση.

Κατά τη Λαϊκή Ιατρική Παράδοση Πανελληνίως πιστεύεται ότι το «Απαλό» του παιδιού πρέπει να κλείσει με το χρόνο της λεκτικής ωρίμανσης του νηπίου, ώστε να είναι σε θέση το νήπιο να πει ευκρινώς τη λέξη «πέτρα». Τότε πιστεύουν ότι πέτρωσε, δηλαδή έκλεισε (οστεοποιήθη). Πράγματι η οστεοποίηση της πρόσθιας πηγής, δηλ. του «απαλού», γίνεται στην ηλικία των 18-24 μηνών στο 98% των περιπτώσεων. Τότε δε είναι σε θέση να πει ευκρινώς το παιδί τη λέξη «πέτρα». Επειδή ο λαός από την εποχή της «Τρανής Νεραΐδας» έχει συνδέσει το απαλό με τη μοίρα και το πεπρωμένο του παιδιού, δημιουργήθηκαν μια πληθώρα προλήψεων που εμείς οι Ιατροί πιστεύουμε ότι δεν πρέπει να χαθούν, γιατί περικλείουν σοφές Ιατρικές νομοτέλειες και αποστάγματα μακροχρόνιας Ιατρικής παρατήρησης. Αναφερόμεθα ενδεικτικά σε μερικές τις οποίες καταγράψαμε. Οι περισσότερες προλήψεις είναι πανελληνίες, αλλά εμείς για να μην απομακρυνθούμε από τα μέρη που έζησε και έδρασε η «Τρανή Νεραΐδα», που η λαϊκή παράδοση την ταυτίζει με την Ωραία Ελένη της Σπάρτης ή της Σελήνης (Θεάς). Στην Αρκαδία (επαρχία Φαλάνθου - Πιάνα - Αλωνίσταινα - Ροϊνό) για να μην κλείσει νωρίς το «απαλό του παιδιού» που το θεωρούσαν ως κακό, και πολύ ορθά, γιατί σήμερα γνωρίζουμε ότι κατέληγε να πάθει κρανιοσυνουστέωση, δηλαδή να γίνει μικροκέφαλο, κουτό, αφυές, ανόητο, ηλίθιο, βλάκας, ιδιώτης κ.λπ. Για να καθυστερήσουν την οστεοποίηση τοποθετούσαν επάνω στην πρόσθια Βρεγματική πηγή, στο «Απαλό», το «Στάλωμα της Κυρά Λένης», το «Νεραϊδόπηγμα» ή τη μαγιά της Κυρά Λενιώς, που την έλεγαν «Ελένης στάλωμα». Ήτοι έβραζαν ένα αυγό και με τον κροκό του «χρυσωσαν» κάθε Σάββατο το «απαλό». Επίσης, με «απαλό κρασί» αραιωμένο με γάλα ή ασπράδι αυγού και κρασί με ψίχα ψωμιού ή μυζήθρα. Όλα αυτά ή χωριστά τα έδεναν στο απαλό του μωρού με ειδικό σκουφάκι που έδενε στο σαγονάκι του «για να κρίνει γρήγορα», δηλαδή να μιλήσει σύντομα και να πει τον «καλό λόγο», δηλαδή το Χριστός Ανέστη ή του διάβαζε ο παπάς ως ευχή το «Πέτρο-Πέτρο και πάνω σ' αυτή τη ριζιμιά πέτρα να πατήσει και μιλήσει το παιδί». Πρόσεχαν αν πράγματι έλεγε ευκρινώς τη λέξη «πέτρα», έτσι πέτρωνε τελετουργικά το απαλό και το παιδί πλέον ήταν έξυπνο και θα έπαιρνε τα γραμμата γρήγορα, θα ήταν ξυράφι! Έλεγαν οι παλιές ότι και το βαθούλωμα και το φούσκωμα του απαλού θεωρούνται «κακοσημάδα» και κράζουν (φωνάζουν) για έννοια και αναστεναγμό (καημό). Τότε στη Λακωνία έβαζαν πάνω στο απαλό την «απαλή» για να σφίξει. Τη λένε και «πασπάλη» = το χλωρό τυρί. Επίσης, στη Μεσσηνία έβαζαν αλεύρι (αλευρίτη) ή βαμβάκι για να είναι ζεστό για να δέσει και να γίνει το παιδί μακρόζωο, ν' ασπρίσει, να γεράσει. Την ώρα που το τοποθετούσαν έλεγαν φωναχτά: «Γερό και γέρο να το δούμε το παιδί μας». Από εκείνη τη στιγμή το απαλό του παιδιού δεν το «τανούν» = πιέζουν. Είναι κακό, δεν γίνεται έξυπνο το παιδί. Όταν το νεογέννητο ήταν κορίτσι και πρωτότοκο «της Καλομάνας το παιδί το πρώτο να' ν' κορίτσι» λέει η παροιμία, το κρατούσαν γιατί θα ήταν το στήριγμα της μάνας. Ποτέ δεν το εξέθεταν, ώστε ο πατέρας στο πρωτότοκο κορίτσι δεν είχε καμία ισχύ. Επιβίωση της Μητριαρχίας, ιδίως στα νησιά της Δωδεκανήσου και στα Κύθηρα, γι' αυτό το κρατούσαν και ήταν το καμάρι του σπιτιού, γι' αυτό ευχόταν τα άλλα να είναι αγόρια. Η μοναχοθυγατέρα ήταν πλέον σύμβολο αγάπης, φροντίδας και σεβασμού και το καμάρι της μάνας. Στη μοναχοθυγατέρα η κυρά-μαμή τότε έβαζε στο απαλό του τη «Γραυς» που την έλεγαν και «πασπάλη», δηλαδή το πρωτοπήξιμο του γάλακτος που βάζουν στην τσαντήλα για να γίνει τυρί και συμβολικά για να γεράσει και από κορίτσι να γίνει γραυός = γραία ή να παντρευτεί αρχιτσέλιγκα με 1.000 γιδοπρόβατα, όπως εύχονται στην Αλαγονία. Στα Κύθηρα το λένε «Πάσπαλο της Νεραΐδας». Αυτό αποτελείτο από αφράλα (λεπτόκοκκο αφράτο αλάτι μαζεμένο από κυλάνσεις βράχων στο νησί), από ψυλλόχορτο (το Ελένιο) ή Κόνιζα με τριμμένα φύλλα μυρσίνης ή τρίμματα μύσχου ή κανέλλας ή τριμμένο μοσχοκάρυδο που τα λένε «τροφαλιές», γιατί απ' αυτό «τρέφεται το μυαλό του μωρού!». Η αφράλα για να γίνει το κορίτσι αφράτο, το ψυλλόχορτο για να μην φειριάζει ποτέ, ούτε να το τρώνε οι ψύλλοι, τη Μυρτιά για να μην απομακρύνεται από την Εκκλησία. Οι «Τροφαλιές» ωρίμαζαν το κορίτσι, το έκαναν συνετό και έβρισκε καλό γαμπρό.

ΙΕ. Συγγενής διαμαρτία της διαπλάσεως της πρόσθιας βρεγματικής πηγής ήταν και η ήπια μορφή της βρεγματικής εγκεφαλοκλήλης του Διός και της πλέον βαριάς εγκεφαλοκλήλης της Θεάς Αθηνάς (ερμηνεία του μύθου ότι η Θεά Αθηνά γεννήθηκε από το κεφάλι του πατέρα της Δία)

Επιβίωση της παθήσεως ίσως είναι τα παρωνύμια, τα δηλωτικά ανωμαλίας του απαλού που απαντά στην ορεινή Αχαΐα και Αρκαδία (εικόνα 84). Εκεί το απαλό το λένε και «Ζα» ή «Ζέο» ή «το κουκί του πατέρα» ή Θίο (Δίος). Ίσως είναι επιβίωση του Ζευσ = φωτεινό κεντρικό μέρος του κρανίου. Ο Δίας και η Αθηνά κατά πάσα πιθανότητα γεννήθηκαν με βρεγματική εγκεφαλοκήλη, η οποία κληρονομείται από τον πατέρα κατά 70% των περιπτώσεων. Γι' αυτό λέει ο μύθος ότι εσχίσθη η κεφαλή του Διός από τον Ήφαιστο και ανεπήδησε (γεννήθηκε) πάνοπλος η Αθηνά. Γι' αυτό την έλεγαν και Θεά της σοφίας. Η εγκεφαλοκήλη του Διός ήταν ελαφρός μορφής και είχε συρρικνωθεί. Ο ίδιος φρόντιζε να την καλύπτει με χρυσό στεφάνι που του είχε φτιάξει πάλι ο Ήφαιστος. Το Ολύμπιο μέτωπο και ο υπερτελωρισμός είναι συννοιά μορφολογικά στοιχεία της βρεγματικής εγκεφαλοκήλης. Η Λαϊκή Ιατρική Παράδοση αναφέρει για την αιτιολογία της πάθησης αυτής, καθώς και της οσφυϊκής μηνιγγοκήλης, ότι επρόκειτο να γεννηθούν δίδυμα, γι' αυτό είναι η πάθηση αυτή. Παρατηρείται σε σόγια διδύμων. Αν σκεφθεί κανείς ότι τα πολλά ζεύγη διδύμων της Ελληνικής Μυθολογίας τα αποδίδουν όλα στις μεταμορφώσεις του Διός, ο οποίος έχει ενοχοποιηθεί για 115 μεταμορφώσεις, προκειμένου να συννευρεθεί με παρθένας, με Θεές και Ηρωίδες, αποκτώντας δίδυμα. Η εγκεφαλοκήλη της Αθηνάς ήταν μεγάλη και η σκληρά μήνιγγα πρόβαλε αιχμηρή ως δόρυ, δηλαδή η κορυφή της έπαλλε, έσφριζε στο ρυθμό των καρδιακών παλμών (σφίξεων). Γι' αυτό είχε και το παρόνομα Παλλάς Αθηνά, γιατί η κορυφή της εγκεφαλοκήλης που αντιστοιχούσε στην πρόσθια βρεγματική πηγή ήταν ως αιχμή (άκρη) του δόρατος, λάμπουσα και πάλλουσα. Γι' αυτό λέει ο μύθος ότι η Θεά Αθηνά γεννήθηκε από το κεφάλι του Δία, πάνοπλος με δόρυ που έπαλε και με ασπίδα = προσωπίδα, φιλοπροσωπίδα ή τσίπα. Εκ γενετής «φορούσε περικεφαλαία» (δηλ. γεννήθηκε με περικεφαλαία) για να καλύπτει τη συγγενή αυτή ανωμαλία του θόλου του κρανίου. Η Αθηνά ουδέποτε στη ζωή της έβγαλε την περικεφαλαία δημοσίως που κάλυπτε τη δυσμορφία της. Όπως το «καιδιάρικο» παιδί δεν αποχωρίζεται ποτέ το σκουφί του, έτσι και η Αθηνά ποτέ δεν εθεάθη ασκεπής. Έλεγαν επίσης ότι ήταν Θεά της σοφίας και έμεινε παρθένα. Πιστεύεται ότι ήταν απλά ελαφρώς μελαγχολική και σύνους, λόγω της συγγενούς αυτής διαμαρτίας της διαπλάσεως και ασφαλώς δεν θα την παντρεύονταν κανείς αν και ήταν Θεά. Η Αθηνά ήταν και γλαυκώπης, δηλ. δεν ήταν μόνο γαλινομάτα, αλλά είχε έντονο υπερτελωρισμό δηλ. αφίσταντο, οι δύο οφθαλμικοί κόγχοι πανομοιότυποι στη μορφή είναι η λευκή κουκουβάγια με τα γαλιανά μάτια (γλαυκώπης) που είναι ενδημικό πουλί της Αττικής. Επίσης, η Θεά Αθηνά είχε ως ιερό σύμβολο τη ροδιά, το φίδι (Ερεχθόνιο), το δένδρο της ελιάς και το λάδι. Ιδού η Ιατρική σοφία της Θεάς Αθηνάς που φρόντιζε για την πάθησή της, τη βρεγματική εγκεφαλοκήλη της. Η θεραπεία της συγγενούς αυτής παθήσεως ήταν συντηρητική. Άλειψαν το σάκο με «θεριόλαδο» και τοποθετούσαν επάνω κοπανισμένο φλοιό ροδιού (περιέχει τανίνη και προστατεύει από ρήξη του λεπτού σάκου και βοηθάει στην επιδερμοποίηση. Η πολύμηνη ή και μακροχρόνια επάλειψη της γυμνής σκληράς μήνιγγος με «θεριόλαδο» για να μην αποξηραθεί και ραγεί με κίνδυνο μηνιγγίτιδας και άρα θανάτου. Σήμερα η βρεγματική εγκεφαλοκήλη χειρουργείται και προσωπικά ως ειδικός παιδοχειρουργός στα 52 χρόνια της χειρουργικής μου εμπειρίας έχω χειρουργήσει με απόλυτη επιτυχία μια δεκάδα παιδιών με τη σπάνια αυτή συγγενή διαμαρτία της διαπλάσεως, που κληρονομείται κατά 70% από τον πατέρα. Τρεις από αυτές είχαν ως περιεχόμενο εγκεφαλικό υγρό, οι δε υπόλοιπες επτά ήταν σάκοι με εγκεφαλονωτιαίο υγρό. Ο επικρατών χαρακτήρας από τον πατέρα εξηγεί γιατί πολύ ορθά πίστευαν ότι η Θεά Αθηνά γεννήθηκε από το κεφάλι του πατέρα της Δία. Οι μυθολογικοί της Αρκαΐας Ελληνικής Μυθολογίας είχαν προβεί σε μια ορθή Ιατρική παρατήρηση, την οποία εξέφραζαν συμβολικά, για να μη γίνει γνωστή στο Λαό. Και οι Θεοί προσπαθούν να κρύψουν τα σωματικά τους ελαττώματα! (εικόνα 84).

Στα παιδιά που είχα χειρουργήσει, η εγχείρηση έγινε για λόγους αισθητικής και μόνο. Θυμάμαι που μιας μητέρας της ζήτησα και μου έφερε να δω το «θεριόλαδο». Μου ανέφερε δε τον τρόπο με τον οποίο το παρασκεύαζε η γριά Τσάκωνα από τη Μεσσηνιακή Μάνη: «Έπαιρνε νεογέννητα φιδάκια ζωντανά και τα έβαζε σε ένα μπουκάλι με αγνό ελαιόλαδο. Το μπουκάλι καλά κλεισμένο το κρεμούσε έξω στον ήλιο μέχρι να λιώσουν τα φιδάκια και στη συνέχεια το λειτούργουσε. Το παρασκεύασμα αυτό η γριά Τσάκωνα έλεγε ότι ήταν Θεοτικό. Οι παλαιϊκές γυναίκες το μολογάνε «μπάλσαμο του Ζα». Ίσως το «Ζα» να ήταν επιβίωση του «Ζευσ», δηλαδή το μέρος που ήταν ξέφωτο και φωτεινό και γυάλιζε στην κορυφή του κεφαλιού. Έτσι εξηγούσε τη λέξη «Ζα». Έπρεπε να το αλείφει για αρκετούς μήνες ή και χρόνια μέχρι να σταλώσει και να σφίξει, να μαραγκιάσει». Το παιδί, όμως, μεγάλωνε και θα πήγαινε σχολείο και για να μη το κοροϊδεύουν τα άλλα παιδιά και το λένε «Λύρη», «Λυρίτη», «Λειρογιώργο» ή «Κοκορόμυαλο». Μέρα με τη μέρα αρνείτο την αλοιφή που η γριά Τσάκωνα έλεγε ότι είχε θεοτική δύναμη! Το μπουκαλάκι με το «Θεριόλαδο» αυτό το έδωσα στον αείμνηστο φίλο μου, Υφηγητή της Βιολογικής Χημείας Μηνά Λογοθέτη, προκειμένου να προσδιορίσει τη σύστασή του και διαπίστωσε ότι περιείχε ίχνη βιταμίνης Α και Ε. Άρα πρέπει να υπήρχε κάποια Ιατρική νομοτέλεια στη λαϊκή αυτή παράδοση, που επιβίωσε από τα Μυκηναϊκά χρόνια. Ίσως ο Ερεχθεύς να ήταν ένας «φιδοπιάστης» και ο πρώτος που παρασκεύασε «Θεριόλαδο» για τη βρεγματική εγκεφαλοκήλη της νεαρής τότε Θεάς Αθηνάς!

Αναφέραμε ως παράδειγμα τη συγγενή διαμαρτία της διαπλάσεως του «Πατέρα των Θεών και ανθρώπων Δία

και της κόρης του Θεάς Αθηνάς», επειδή πιστεύουμε ότι επρόκειτο για διαμαρτία της διαπλάσεως της πρόσθιας βρεγματικής πηγής ή επειδή αφορούσε τοπογραφικώς την περιοχή της μεγάλης πηγής, που οι παλιές Μάϊες και οι Παιδογιάτρισσες το έλεγαν η «Μοίρα» του παιδιού ή το «Περωμένο» ή «Απαλό» ή «Αφαλό» ή «Οφαλό», για να τονίσουν ότι ήταν το κέντρο του εγκεφάλου μεγάλης σημασίας, γιατί η κατάσταση αυτή καθόριζε και το μέλλον του παιδιού. Επίσης, για να τονίσουμε ότι στους μύθους υπάρχει πάντα κάποιος πυρήνας αλήθειας. Για να διεισδύσει ο ερευνητής στο μυθικό πυρήνα της αλήθειας χρειάζεται η σύζευξη των επιστημών και μακροχρόνια προετοιμασία και γνώση των παραδόσεων, θρύλων και δεισιδαιμονιών, ώστε να απομυθοποιηθούν και να ερμηνεύσουν με επιστημονικό τρόπο πράξεις και ενέργειες που άπτονται της υγείας και της ευεξίας του ανθρώπου και που όμως επιζούν αιώνες τώρα ως προλήψεις και δεισιδαιμονίες, ενώ κρύβουν στον πυρήνα τους μια σοφή Ιατρική νομοτέλεια.

ΙΣΤ. Η διάπλαση του κρανίου στο νεογνό την τρίτη ημέρα από τη γέννησή του

Τη νύχτα της τρίτης ημέρας από τη γέννηση γινόταν επανέλεγχος του «απαλού» και έλεγχος για προκεφαλή, κεφαλαϊμάτωμα και παρουσία ή μη ειδικών παραμορφώσεων του κρανίου, που οδηγούσε σε απώλεια της συμμετρίας του και τότε οι Μοίρες έκαναν τη διάπλαση του κρανίου (εικόνα 85). Αν η εξωτερική μηχανική συμπίεση του κρανίου έλαβε χώρα στην ενδομήτριο ζωή ή κατά τον τοκετό, η ασυμμετρία του κρανίου που είναι εμφανής κατά τη γέννηση οφείλεται σε ενδομήτρια συμπίεση του εμβρυϊκού κρανίου, συνήθως από τη στενότητα της μητρικής πυέλου. Οι ειδικές παραμορφώσεις του κρανίου, που οδηγούν σε απώλεια της συμμετρίας του, είναι: α) η συνοστεωτική και β) η μη συνοστεωτική. Τα μορφομετρικά κριτήρια και οι προδιαθεσικοί παράγοντες συχνότερα απαντούν στα άρρενα. Η επανεξέταση του νεογνού θεωρείται αναγκαία, προκειμένου οριστικά να καθορισθεί το είδος της ασυμμετρίας του κρανίου από ένα δύσκολο τοκετό και να γίνει η τελική εκτίμηση της γενικής κατάστασης του βρέφους, αν θα είναι «καλομοιρωμένο» ή «κακορίζικο» (εικόνα 86). Ως πρώτη εκτίμηση λαμβάνεται η παρουσία ή μη της προκεφαλής και η παρουσία ή μη κεφαλαϊματώματος (εικόνα 87).

Η διάπλαση του κρανίου τα παλιά χρόνια γινόταν σε όλα τα νεογνά που παρουσίαζαν κάποια ασυμμετρία ευθύς μετά τον τοκετό. Η διάπλαση γινόταν με τα δύο «χεροπενταδάχτυλα» της Μάϊας ή της Ωραίας Ελένης ως Τρανής Νεράιδας και εν συνεχεία σύσφιξη της κεφαλής με μια λωρίδα υφάσματος ή με το παραδοσιακό τσεμπεράκι. Πώς μετρούσε η Ωραία Ελένη την περίμετρο της κεφαλής; Είχαν φτιάξει ένα χάλκινο στεφανάκι που το έλεγαν σκήπτρο, «τρυποπέρασμα», «μάτι του βοδιού», «οφθαλμό του Ζα» (Δία). Περίμετρος μεγαλύτερη ή μικρότερη ετύγχανε ιδιαίτερως προσοχής. Η Τρανή Νεράιδα εξέταζε τα περύγια των αυτιών του νεογνού και ήταν σε θέση να μαντέψει το μέλλον του. Επίσης, εξέταζε την ακοή με τα «κροτίσματα των σινιών» ή με τα μικρά (α)σπιδάκια (=μικρές ασπίδες σαν κλακέτες του χορού).

Η διάπλαση του κρανίου στο νεογνό την τρίτη ημέρα από τη γέννησή του γινόταν από τα πανάρχαια χρόνια όπως έχει επιβιώσει στο λαϊκό παραμύθι της Τρανής Νεράιδας τα μεσάνυχτα της τρίτης ημέρας από τον τοκετό. Συνήθως η διάπλαση γινόταν από τις Τρεις Μοίρες (Μαμή, Γιαγιά, Λεχώνα). Ο έλεγχος αφορούσε το απαλό, την ύπαρξη προκεφαλής και κεφαλαϊματώματος. Αν η εξωτερική μηχανική συμπίεση του εμβρυϊκού κρανίου έλαβε χώρα κατά τον τοκετό, συνήθως από τη στενότητα της μητρικής πυέλου ή από δυσαναλογία της κεφαλής του εμβρύου, το οίδημα της προκεφαλής έφευγε την τρίτη ημέρα και έτσι ήταν ευχερής η διάπλαση του κρανίου του νεογνού. Η διάπλαση γινόταν με δύο «χεροπενταδάχτυλα», δηλαδή με τα δύο άκρα χέρια (παλάμη και δάχτυλα), είτε από τη Μαμή ή από την Τρανή Νεράιδα ή στα Κύθηρα από την Ωραία Ελένη, που πολλές φορές ταυτιζόταν με την Τρανή Νεράιδα. Στη συνέχεια γινόταν σύσφιξη της κεφαλής με μία λωρίδα υφάσματος, αν ήταν αγόρι από το πουνκάμισο του πατέρα, αν ήταν κορίτσι με το παραδοσιακό τσεμπεράκι, όπως λ.χ. γινόταν στην Εύβοια, στη Σκύρο, στα Κυκλαδονήσια, στα Κύθηρα κ.λπ. (εικόνα 88). Στην Πελοπόννησο η λωρίδα του υφάσματος μετά τον τρίτο μήνα αντικαθίστατο από μία κορδέλα πλατιά, με φιόγκο στη θέση που εφαρμόζε τους πρώτους τρεις μήνες η συσφιζτική λωρίδα.

1) Η Προκεφαλή. Στις πρωτοτόκες, όπως ήταν οι Νεράιδες (νέες ανύπαντρες μητέρες) σε αρκετές περιπτώσεις υπάρχει υποδόριο οίδημα στο μέρος της κεφαλής που προβάλλει και γι' αυτό λέγεται προκεφαλή. Αυτό διαφέρει από ένα άλλο πιο σοβαρό εύρημα.

2) Το Κεφαλαϊμάτωμα (εικόνα 76). Πρόκειται για την υποπεριοστική συλλογή από αίμα, η οποία χωρίζεται από τις ραφές και δεν είναι τόσο συχνό όσο η προκεφαλή. Η προκεφαλή παρουσιάζεται κατά τον τοκετό και σε τρεις ημέρες υποχωρεί, ενώ το κεφαλαϊμάτωμα εμφανίζεται συνήθως 2-3 ημέρες μετά τη γέννηση και αυξάνει σε μέγεθος για τρεις ακόμα ημέρες. Μετά πάλι από άλλες τρεις ημέρες το κέντρο του κεφαλαϊματώματος ρευστοποιείται, μαλακώνει πολύ και δίνει το αίσθημα του κλυδασιού και το λένε «κλουβίτη». Το κεφαλαϊμάτωμα-κλουβίτης υποχωρεί σε τρεις μήνες. Η Τρανή Νεράιδα (Ωραία Ελένη) εφαρμόζε τον κανόνα των τριών. Αξιοσημείωτο είναι ότι ο κανών αυτός και σήμερα πολύ λίγο αποκλίνει από τη σύγχρονη Ιατρική. Σήμερα επιπλέον γνωρίζουμε ότι σε

ποσοστό 15-20% συνυπάρχει και κάταγμα του κρανίου, άρα ήταν πολύ σοβαρό. Τότε η Ωραία Ελένη ως η Τρανή Μοίρα μύρωνε με το αριστερό της χέρι (ζερωχόερα) κατά τα μεσάνυχτα της τρίτης από τη γέννηση ημέρας. Μετά την επισκόπηση η Τρανή Νεράιδα ψηλαφούσε προσεκτικά τρία πράγματα: α) τα οστά του κρανίου, β) τις ραφές και γ) έλεγχε την κατάσταση της πηγής.

3) Η Πρόσθια ή Βρεγματική πηγή ή «Απαλό» (εικόνα 66). Η «Τρανή Νεράιδα» έλεγχε τις ραφές, τα «απαλά», δηλ. το «σταυρό», δηλ. τη στεφαναία ραφή, αυτή που χωρίζει δεξιά και αριστερά από το απαλό, δηλ. αυτή που χωρίζει το μέτωπο από τα βρεγματικά οστά, β) η οβελιαία ή μεσαία ραφή, αυτή που διέρχεται τη μέση γραμμή μεταξύ των δύο βρεγματικών λέγεται και «μεσάντρα» ή «μεισιανή», γ) η λαβδοειδής που εκτείνεται οπισθοπλάγια από τη μικρή οπίσθια πηγή και χωρίζει το ινιακό οστό. Την τρίτη ημέρα οι Μοίρες έκαναν τη διάπλαση του κρανίου. Αμέσως μετά τον τοκετό η Τρανή Νεράιδα ψηλαφούσε τις εξής πηγές. Την πρόσθια ή το «απαλό» του παιδιού, που έχει σχήμα διαμαντιού ή ρόμβου και βρίσκεται εκεί που ενώνεται η οβελιαία με τη στεφαναία ραφή. Το συνηθισμένο μέγεθος του απαλού είναι 4Χ5εκ. Η οπίσθια πηγή είναι μικρή τριγωνική, με τρεις γωνίες και λέγεται «απαλουδάκι». Αυτή κλείνει σε τρεις ημέρες. Η πρόσθια πηγή ή το απαλό κλείνει μετά από 18-21 μήνες. Ο κανών των τριών της Ωραίας Ελένης 3Χ7=21 ή 3Χ6=18. Το απαλουδάκι, δηλαδή η μικρή πηγή, κλείνει τρεις μήνες πριν από τη γέννα ή τρεις ημέρες μετά τη γέννηση. Η αυξημένη ενδοκρανιακή πίεση εκδηλώνεται αρχικά με αύξηση της τάσης και με προπέτεια της πρόσθιας πηγής. Συνήθως σφύζει φυσιολογικά με τη συχνότητα των καρδιακών παλμών, αλλά μερικές φορές παθολογικά από αυξημένη ενδοκρανιακή πίεση. Η Ωραία Ελένη, σαν εμπειρική Νεογνολόγος, για να εξετάσει το απαλό εφαρμόζε και εδώ τον κανόνα των τριών: α) της κρατούσαν όρθιο το νεογνό από τις μασχάλες και ψηλαφούσε το απαλό, β) ξαπλωτό και γ) το κρατούσε ανάποδα και έβλεπε αν φούσκωνε πολύ το απαλό. Όταν το απαλό εισέχει ήταν ένδειξη για βαριά αφυδάτωση ή χαμηλής πίεσης υδροκέφαλο (= Αδελφοδιώκτη). Στο κάθε νεογνό και βρέφος σημείωναν πότε θα κλείσει το απαλό του και αναλόγως μπορούσε η Ωραία Ελένη ως Τρανή Νεράιδα να προβλέψει τη γενική κατάσταση της υγείας του. Σήμερα γνωρίζουμε ότι ο χρόνος της σύγκλισης του «απαλού», δηλαδή της πρόσθιας ή Βρεγματικής πηγής, κυμαίνεται από 4-26 μήνες στα 90%.

4) Η καθυστέρηση της σύγκλισης της πρόσθιας πηγής (απαλού). Σήμερα γνωρίζουμε ότι η καθυστέρηση της σύγκλισης της Βρεγματικής πηγής οφείλεται: α) σε Ραχίτιδα, β) σε Υδροκεφαλία, γ) σε Σύφιλη, δ) σε Κρετινισμό, ε) σε Μογκολοειδή Ιδιοπία, στ) σε Δυσόστωση, ζ) σε Γκαργκουλισμό, η) σε Οστεογένεση Imperfecta. Ο Αδελφοδιώκτης (εικόνα 89). Η καθυστέρηση της σύγκλισης της πρόσθιας πηγής (απαλού) οφείλεται κυρίως σε ραχίτιδα, υδροκεφαλία κ.λπ. Αναφερόμεθα εδώ σε μία ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα περίπτωση, που ο λαός την ονομάζει Αδελφοδιώκτη. Όταν ένα παιδί γεννηθεί με μεγάλο κεφάλι και μεγάλο απαλό, που δεν έχει την τάση να κλείσει την περίοδο των πρώτων 18-24 μηνών και στο ριζορίνιο εμφανίζει μία «μπλε φλεβίτσα» σαν μυγίτσα, τότε το παιδί το λένε «Αδελφοδιώκτη» ή «έχει τον Αδελφοδιώκτη μέσα του». Πίστευαν ότι όλα τα άλλα παιδιά που θα γεννούσε η μητέρα του θα πέθαιναν. «Ο Αδελφοδιώκτης διώχνει τα μελλοντικά αδέρφια να έρθουν». Στην περίπτωση αυτή για να αποφύγουν το θάνατο των υπόλοιπων παιδιών έπαιρναν το βρέφος με Αδελφοδιώκτη και το «φούρνιζαν» σε φούρνο με χαμηλή θερμοκρασία τρία Σάββατα συνέχεια κι έτσι πίστευαν ότι δεν θα φάει τα αδέρφια του. Αν ήταν το παιδί μεγαλύτερο και μιλούσε, όταν το είχαν μέσα στο φούρνο το ρωτούσαν αν θα φάει τα αδέρφια του και αυτό έπρεπε να απαντήσει «όχι, δεν θα τα φάω» κι έτσι το έβγαζαν από το φούρνο. Επειδή ο Αδελφοδιώκτης υπάρχει στις επιβιώσεις της Λαϊκής Ιατρικής Παράδοσης προσεγγίζουμε ιατρικώς το θέμα και δίνουμε την ιατρική ερμηνεία του. Είναι γνωστό ότι σε ένα ποσοστό 15-20% στη βρεφική ηλικία ο υδροκέφαλος όταν είναι χαμηλής πίεσεως από κακή κυκλοφορία του εγκεφαλονωτιαίου υγρού λόγω αποφράξεως των Πακχιονίων σωματίων (βαλβίδων) μεταξύ των μηνίγγων και του κρανίου μπορεί να θεραπευθεί με τη διάνοιξη των Πακχιονίων σωματίων με την εφαρμογή περιοδικώς τοπικής θέρμανσης και έτσι να σταματήσει η εξέλιξη της Υδροκεφαλίας (Hydrocephalus arrested). Η λαϊκή αυτή θεραπευτική αντιμετώπιση της ήπιας μορφής Υδροκεφαλίας δεν είναι καθόλου αποτελεσματική στην πλειονότητα των περιπτώσεων (80%) που οφείλονται σε στένωση του υδραγωγού του Silvius ή σε τοξοπλάσωση της μητέρας ή σε άλλη συγγενή τάση για Υδροκεφαλία. Η ίαση της ήπιας αυτής μορφής Υδροκεφαλίας εμμέσως προσδιορίζει ότι τα υπόλοιπα παιδιά που θα γεννηθούν θα είναι υγιή.

ΙΖ. Η πρόωμη συνοστέωση μιας ή περισσότερων ραφών του κρανίου (Κρανιοσυνοστέωση)

Όταν η σύγκλιση των ραφών του «Πεπωμένου», της «Μοίρας», γίνει πολύ νωρίς, τότε αναστέλλεται η ανάπτυξη του εγκεφάλου. Όταν, όμως, αφορά σε μερικά μόνο οστά, έχουμε παραμόρφωση του κρανίου από την πρόωρη συνοστέωση των ραφών (Μερική Κρανιοσυνοστέωση). Συνήθως την τρίτη ημέρα τα μεσάνυχτα η Τρανή Νεράιδα (Ωραία Ελένη) έκανε τη διάπλαση του κρανίου του νεογνού για να έχει όμορφο κεφάλι και το έδενε σφιχτά με μία λωρίδα υφάσματος. Το οίδημα της προκεφαλής είχε εξαλειφθεί και η διάπλαση του κρανίου ήταν εύκολη. Επιβίωση έχουμε σήμερα στα Κύθηρα με το τσεμπεράκι των μικρών θήλων νεογνών, καθώς και σε άλλα

νησιά, όπως λ.χ. στη Σκύρο. Τότε ακριβώς που το μοίρωνε πίστευαν ότι η μοίρα του γραφόταν στο κεφαλάκι του, δηλ. το πεπρωμένο του ήταν οι ραφές του κρανίου του. Όπως λ.χ. στα Κύθηρα και στη Λακωνία. Όταν μια νέα πρωτοτόκος γεννήσει με κάθετο σχήμα, το κεφάλι του αρτιγέννητου είναι συνήθως ασύμμετρο λόγω της επιπλευσεως και της εμβύθυνσης των ραφών του κρανίου, ιδίως η επίπλευση των ραφών του κρανίου είναι πολύ συχνό εύρημα στις πρωτοτόκες. Η διάπλαση του κρανίου με τα «πέντε δάχτυλα και με τα δύο χέρια». Αν ήταν κορίτσι το έδεναν σφιχτά με το τσεμπεράκι, αν ήταν αγόρι με μια λωρίδα ύφασμα από το πουκάμισο του πατέρα. Στην Ήπειρο μετά τη διάπλαση των οστών του κρανίου η Τρανή Νεράιδα του έβαζε μια υφασμάτινη κουλούρα στο κεφάλι και χτυπώντας το ελαφρά τρεις φορές στη βρεγματωϊνιακή χώρα έλεγε την ευχή: «Και κουλουρτζής στην πόλη». Η διάπλαση του κρανίου λεγόταν στη Λακωνία και στα Κύθηρα «το πενταδάκτυλο χερσίωμα», δηλαδή ότι με πενταδάκτυλο χέρι έπλαθαν το κεφαλάκι του παιδιού. Η Ωραία Ελένη ως «Νεογνολόγος» πάντοτε έκανε τη διάπλαση του κρανίου και έδενε σφιχτά με τσεμπεράκι το κεφαλάκι του νεογνού για να αποφύγει τις διάφορες δυσμορφίες του κρανίου, ήτοι: α) Τη Σκαφοκεφαλία (Δολιχοκεφαλία). Από συνοστέωση της οβελιαίας ραφής και αύξηση της κεφαλής προσθιοπίσθια και οπισθοεμπρόσθια, β) τη Βραχυκεφαλία. Από τη συνοστέωση της στεφανιαίας ραφής με υπερβολικό μέγεθος της κεφαλής προς τα πλάγια, γ) την Πυργοκεφαλία ή Οξυκεφαλία ή Ακροκεφαλία. Από συνοστέωση της στεφανιαίας και της οβελιαίας ραφής με πλήρη αναστολή του μεγέθους της προς όλες τις κατευθύνσεις, με αποτέλεσμα την Πυργοκεφαλία (εικόνα 88).

Για την Ιστορία της Ιατρικής άξιο σημειώσεως είναι ότι ο Περικλής (490-429 π.Χ.), γιος του Ξανθίππου, ο μεγάλος αυτός Αθηναίος ρήτορας και πολιτικός, που εδραίωσε τη Δημοκρατία, ένας από τους πλέον επιφανείς Έλληνες της Αρχαίας Ελλάδας, έπασχε από μερική επίκτητη κρανιοσυνοστέωση από την στενωμένη πύελο της μητέρας του Αγαρίστης. Η παραμόρφωση που υπέστη ο θόλος του κρανίου του Περικλέους κατά την εξώθηση και τη δυστοκία ήταν αυτή της Πυργοκεφαλίας, που λέγεται και Οξυκεφαλία ή Ακροκεφαλία (εικόνα 88). Η Μαιευτική αυτή κάκωση δεν έχει καμία σχέση με την εκ γενετής Γονιδιακή Κρανιοσυνοστέωση, που συνοδεύεται, αν δεν χειρουργηθεί, με διανοητική καθυστέρηση.

Η μητέρα του Περικλέους Αγαρίστη στον τοκετό παρουσίασε «δυστοκία δυσαναλογίας» της κεφαλής του εμβρύου με την πύελο της, με αποτέλεσμα δυσμορφία του θόλου (των οστών του κρανίου του νεογνού από τη στενότητα του μυοπελικού σωλήνος, (εικόνα 90). Η Αγαρίστη ίσως ήταν «στενόπορη» κατά τη λαϊκή έκφραση. Ωδυνούσε πολλές ώρες, νομίζοντας ότι θα γεννούσε ένα λεοντάρι. Το νεογέννητο στη σωματική του διάπλαση ήταν άμεμπτο. Μονάχα το κεφάλι του παρουσίαζε εκσεσημασμένο προμήκη σχηματισμό, ήταν δηλαδή «μακρουλό» προς τα εμπρός και οξύ προς τα άνω, σαν πύργος. Το σχήμα της κεφαλής του ήταν σαν το φυτό η σκίλλα (κρομμυόσκίλλα) που οι αρχαίοι την έλεγαν «σχίνον».

Η Αγαρίστη, επειδή το αρτιγέννητο είχε υποφέρει στον τοκετό, αρνήθηκε να του γίνει η «διάπλαση του κρανίου» από τη Μαία, όπως συνηθιζόταν κατά το Μοίρωμα, από τις Μοίρες, τα μεσάνυχτα της τρίτης ημέρας, τότε που φεύγει το οίδημα της προκεφαλής και πλάθονται εύκολα τα οστά του κρανίου από τυχόν επίπλευση.

Με αφορμή τη σωματική αυτή ατέλεια, δηλαδή το ακανόνιστο σχήμα της κεφαλής (κουσούρι), είχαν προσάψει στον Περικλή, δηλαδή του «κόλλησαν» όπως και σήμερα «εμπεικτικά» και «στωπτικά» διάφορα παρωνύμια (παρατσούκλια). Έτσι τον αποκαλούσαν: α) «Σχινοκέφαλο», β) «Πυργοκέφαλο», γ) «Οξυκέφαλο», δ) «Κρομμυοκέφαλο», ε) «Ακροκέφαλο», στ) «Μακροκέφαλο», ζ) «Ψυκίκεφαλο» και η) «Ψυκίκεφαλη». Αυτό, όμως, δεν σήμαινε ότι ήταν μειωτικά της ατομικής του αξίας. Ήταν απλά «σκώμματα», δηλαδή αθώα πειράγματα, αστεϊσμοί. Παραπάντα, όμως, από την παιδική του ηλικία φορούσε περικεφαλαία για να κρύψει την ασχήμια του. Επειδή έφερε συνεχώς επί της κεφαλής του την περικεφαλαία, λόγω της ασυμμετρίας του κρανίου του, της Πυργοκεφαλίας, Οξυκεφαλίας και Ακροκεφαλίας, δικαιολογείτο λέγοντας ότι το όνειρό του ήταν να γίνει Στρατηγός.

Όταν για πρώτη φορά πολιτεύτηκε ο κωμωδοποιός Κρατίδης με την καυστική του σάτιρα, του πρόσαψε δύο ακόμη παρατσούκλια. Τα α) «Ολύμπιος» και β) «Κεφαληγερέτης» στωπικά αντί «Νεφεληγερέτης» όπως ονομαζόταν ο Ζευς. Το παιδικό όνειρο του Περικλέους πραγματοποιήθηκε. Έτσι επί 32 χρόνια εκλεγόταν πρώτος Στρατηγός και ήταν ευτυχής και αήττητος. Η Πυργοκεφαλία, όμως, του Περικλέους απέβη γι' αυτόν (εν αγνοία του τότε) πολύ ευεργετική.

Σύμφωνα με τις πρόσφατες γνώσεις της Νευροανατομίας και Νευροφυσιολογίας, η υπέρ το δέον επίκτητη ανάπτυξη των δύο μετωπιαίων λοβών του εγκεφάλου αναστέλλουν και περιορίζουν τις παρορμήσεις του θυμικού, της οργής, της αθροστομίας και της τάσεως για ύβρη ή βωμολοχία κ.λπ. Κατά συνέπεια τα άτομα αυτά έχουν ανεπτυγμένη την υπομονή, την πραότητα, την πειθώ και άλλες εφεκτικές αρετές, αναγκαίες ως ένα σημαντικό προσόν, ιδίως για έναν πολιτικό που έχει να αντιμετωπίσει συχνά τους οξύθυμους και ευμετάβλητους Αθηναίους πολίτες στο Δήμο και γενικά τους Έλληνες. Όντως, το αληθές του λόγου μας το αναφέρει ο Πλούταρχος ως εξής: «Τον Περικλή διέκρινε η σοβαρή σκέψη και ο λόγος ο πρόπων και ο καθαρός από κάθε κολακία ή οχλική πανουργία. Ήταν πράος και ανεξίκακος, χωρίς αλαζονεία και κομπαισμό».

Επίσης, στα άτομα αυτά με Πυργοκεφαλία, εκ των οποίων τα 75-80% αφορούν άρρενα, παρατηρείται μια αντιρροπιστική υπερτροφία του κέντρου της ομιλίας (κέντρο του λόγου του Broca) που εδράζει στο βρεγματικό λοβό. Γι' αυτό και τον Περικλή στην ομιλία τον διέκρινε η ευγλωττία, η ευφράδεια και η πειθώ των λόγων του. Έτσι λ.χ. στο πρόσταγμα του κύρηκα: «Τις αγορεύειν βούλεται;» όταν ο Περικλής ανεβαίνει στο βήμα (εικόνα 90) όλο επευφημούν και χειροκροτούν.

Ο Περικλής ήταν ο δημιουργός και ο εμπνευστής της Αθηναϊκής Δημοκρατίας. Ως πρώτος των Αθηναίων πολίτης συγκέντρωνε στο πρόσωπό του τέσσερις αρετές: α) ικανότητα πρόβλεψης και ανάλυσης μιας πολιτικής κατάστασης, δηλαδή διέκρινε το δημόσιο συμφέρον, β) ήταν προικισμένος με ασύγκριτη ευγλωττία, όταν μιλούσε συγκινούσε όλη την Ελλάδα, γ) τρίτη αρετή του ήταν ο απόλυτος πατριωτισμός του. Υπεράνω όλων είχε την τιμή της πόλεως των Αθηναίων, δ) ήταν τέλος εντελώς αφιλοχρήματος, δηλαδή απρόσβλητος από τη διαφθορά. Έλεγε: «Πειθειότες ότι ευτυχίαν έχομεν δια της ελευθερίας και την ελευθερίαν δια του θάρρους».

Ο Περικλής ήταν ένας μεγάλος άνδρας και δίκαια δόθηκε τ' όνομά του στον Πέμπτο αιώνα π.Χ., κατά τον οποίον δοξάστηκε και οριοθετήθηκε στην ιστορία ως «Ο Χρυσός αιώνας του Περικλέους». Τότε η Αθήνα, όσο ποτέ άλλοτε, έγινε η Ελλάδα της Ελλάδος.

Ο πολιτισμός του αιώνας αυτού, όπως τον διαμόρφωσε ο Περικλής μέσα στο σύντομο διάστημα των 32 χρόνων (το 1/3 του αιώνας), έχει σύνολο αρμονικό, καλλιτεχνικό, οργανικό και ψυχή Ελληνική. Ο εμπνευστής του αιώνας τούτου, ο Περικλής, είχε συγκεντρώσει αρμονικά όλες τις δυνάμεις του Ελληνικού Πνεύματος και στόλισε την Αθήνα με πρωτόγνωρα ακραιφνή Ελληνικά αριστουργήματα. Η κορωνίδα από τα γνήσια Ελληνικά μεγαλοουργήματα ήταν η Ακρόπολη των Αθηνών (εικόνα 90) με την υψηλή Ελληνική τέχνη, η οποία απέκλειε το ξενικό, το αισχρό και απέδιδε το θείο, που εξυπηρετούσε τους υψηλούς, τους ευγενείς και τους ιερούς σκοπούς της θρησκείας και χάραξε πάνω σ' αυτά τη μεγαλοψυχία του. Πέθανε πικραμένος πρόωρα από την πανώλη (τον φοβερό λοιμό των Αθηνών), χωρίς να κατορθώσει να πραγματοποιήσει το μεγάλο του όνειρο: την ένωση όλων των Ελλήνων, γιατί πίστευε ότι όταν Έλληνες είναι ενωμένοι μεγαλοουργούν.

Η προτομή του (εικόνα 90) φιλοτεχνήθηκε από τον φίλο του γλύπτη Κρεσίλα, της οποίας σώζονται σήμερα τρία αντίτυπα. Ο Κρεσίλας ήταν ο πρώτος Έλληνας γλύπτης που είχε αναγάγει την «Πλασιολογία» (επιστήμη της οπτικής απάτης) σε επιστήμη, ώστε κάλυψε με την περικεφαλαία έντεχνα την ασχήμια από την Πυργοκεφαλία του Περικλέους. Η έκφραση που έδωσε ο διακεκριμένος καλλιτέχνης στο πρόσωπο της προτομής του Περικλέους δεν είχε τίποτε το μεγαλόσχημο και αλαζονικό, αλλά δείχνει ότι είναι απλώς περήφανος για το έργο του, γιατί η «Περικλεία Αθήνα» εκφράζει τον υψηλότερο βαθμό που μπορεί να φθάσει ο άνθρωπος στον πολιτισμό.

1) Το «Σιάξιμο» του προσώπου. Γινόταν για να ηρεμήσει το νεογνό και να αρχίσει να θηλάζει (βυζόπιαση) η Μαία ή η Τρανή Νεράιδα, πιέζοντας τα υπερκόγχια νεύρα, δηλαδή τα φρύδια έλεγε την ευχή γαϊτανοφρύδα, πιέζοντας δεξιά κι αριστερά της μύτης, χωρίς να το γνωρίζει πίεζε τα υποκόγχια νεύρα, λέγουσα μύτη κοντυλένια δύο τρύπια, δύο φέγγια και ο στοματάς. Το σιάξιμο του προσώπου γινόταν προ εκάστου θηλασμού.

2) Στις «Εφτά» ήτοι η παράδοση του νεογνού στη μητέρα την έβδομη ημέρα από τη γέννησή του. Η παράδοση του υγιούς νεογνού στη μητέρα του από την Ωραία Ελένη γινόταν τελετουργικά. Οι καλοί γονείς φρόντιζαν να το έχουν στολισμένο και του τραγουδούσαν για να το χαροποιήσουν. Γι' αυτό όταν το βρέφος είναι υγιές, είναι χαρούμενο και το καλομοιραίνουν οι Μοίρες με την αυθεντική Μοιρογραφία της Ωραίας Ελένης και άρα το περωμένο του θα είναι λαμπρό. Αν η μητέρα του είχε πεθάνει στη γέννα, το έκθετο νεογνό το κρατούσαν στο Σπήλαιο μέχρι να περπατήσει και μετά το υιοθετούσαν σε άκληρο ζευγάρι. Ακόμα και αν τα νεογνά ήταν νόθα εκ κλεψιγαμίας, έλεγαν τη ρήση «Άσχημο παιδί στην κούνια όμορφο στη ρούγα». Επίσης, σύμφωνα με το λαϊκό παραμύθι της Τρανής Νεράιδας η Ελένη ήταν η πρώτη γυναίκα που δίδαξε την αξία του αφεψήματος του χαμομηλιού για τη θεραπεία των κωλικών των βρεφών και έτσι τα «μαράνιζε», δηλαδή τα ηρεμούσε. Τέλος, πριν τα παραδώσει στη μητέρα τους όμορφα και χαρούμενα, τα μοίραναν, δηλαδή προέλεγαν το μέλλον τους.

III. Τα αξιώματα (αρχές) της Ωραίας Ελένης στο «Εκθετοκομείο» Κυθήρων για τη μεταμόρφωση των άσχημων έκθετων θήλων νεογμών σε όμορφα

Η Ωραία Ελένη πριν αναχωρήσει για την Τροία καθόρισε τους τρεις κανόνες για τα έκθετα νεογνά: α) την ενυδάτωση, β) το μητρικό θηλασμό και γ) την κατάλληλη θερμοκρασία του περιβάλλοντος. Στο Σπήλαιο Μυλοποτάμου, στα πρώτα 40 βήματα από την είσοδο, υπήρχαν όλες αυτές οι προϋποθέσεις ώστε η ίδρυση από την Ωραία Ελένη ενός υποτυπώδους, απλού για την εποχή «Εκθετοκομείου», δηλαδή μιας «Στοιχειώδους Μονάδας Εντατικής Ενυδάτωσης και Θεραπείας» για τα έκθετα νεογνά, έτσι ώστε να είναι εφικτή με κάποια στοιχειώδη λειτουργικότητα. Επιπλέον είχε βρει Τιτθίες (Βυζάστρες). Το προικισμένο δε με τα κοσμήματά της για να πληρώνονται τα «Βυζαστικά» (αμοιβή των Βυζαστρών).

Η Ωραία Ελένη παρά την ωραιοπάθειά της που την διεύρυνε πριν την απαγωγή από τον Πάρι και την αγάπη

προς τα πολύτιμα κοσμήματα, αιφνιδίως μεταστράφηκε. Η φιλαρέσκειά της ήταν τώρα η αλτρουιστική αποστολή της για τη σωτηρία των νεογνών αυτών. Στις τρεις παραπάνω αρχές, λίγες μέρες πριν αναχωρήσει για την Τροία μετά από την τρίμηνη εντατική θεραπεία των βρεφών αυτών, έθεσε επιπρόσθετα κριτήρια στις Νεράιδες για την εύρυθμη λειτουργία του Εκθετοκομείου, επτά κριτήρια σύμφωνα με την αριθμολογία της Θεάς Σελήνης. Ο αριθμός επτά ήταν το έμβλημα της Σελήνης και της Ελένης.

- 1) Τη «νοσηλεία» και τη φροντίδα των έκθετων θήλεων νεογνών στο Εκθετοκομείο του Σπηλαίου θα την έχουν οι γριές Νεράιδες ή «Καλές Κυράδες».
- 2) Τον αναγκαίο υποχρεωτικό θηλασμό οι Βυζάστρες.
- 3) Την ενυδάτωση και το βύζαγμα των Νεροσταλίδων (μαστοειδών σταλακτιτών) θα την έχουν οι νέες Νεράιδες.
- 4) Όλες ομαδικά θα φροντίζουν για την ψυχαγωγία των νεογνών, με χορέματα, ταχταρίσματα, χαϊδολογήματα κ.λπ.
- 5) Η ρύθμιση της θερμοκρασίας του περιβάλλοντος ανήκε στις γριές Νεράιδες.
- 6) Να αργυπνούν όλες διαδοχικά για τον φόβο πνιγμονής από εισρόφιση.
- 7) Να φροντίζουν συλλογικά για την αύξηση του βάρους και την καλή διάθεση των νεογνών.

---

¹Χρίστος Οικονομόπουλος, Παιδοχειρουργός, Διδάκτωρ Πανεπιστημίου Αθηνών

²Αλεξάνδρα Οικονομοπούλου, Ιατρός